

# ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31 augustus 1966

51e jaargang, no. 2557

verschijnt wekelijks

## Ontwapenend (II)

### COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

### REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

### ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.



### COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

### SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

### INHOUD

Ontwapenend (II) ..... 883

#### Jhr. Mr. D. J. de Geer:

De financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de E.E.G. .... 884

#### Dr. G. F. A. de Jong:

De toekomst van het vestigingsbeleid in de detailhandel ..... 890

#### Drs. R. Iwema:

Kapitaalcoëfficiënt en investeringsrendement ..... 894

#### Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds:

Opheffing van de scheiding tussen handelsbanken en spaarbanken in de Verenigde Staten? ..... 896

#### Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt ... 898

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

EN vorig maal schreven wij over de economische gevolgen, welke ontwapening zou hebben voor de ontwikkelingslanden <sup>1)</sup>. De conclusie moest aanzienlijk in mineur worden gehouden. Nu wij, wederom Duisenbergs *Economische gevolgen van ontwapening* <sup>2)</sup> volgend, de Nederlandse situatie zullen beschouwen, zal blijken dat ons land gemakkelijker dan de ontwikkelingsgebieden de gevolgen van ontwapening zal overleven (ontwapening overleven: een ietwat wrange beeldspraak, het zij toegegeven). Ook hier wordt weer vooropgesteld dat wij ons uitsluitend beperken tot de *economische* gevolgen van de hypothetische situatie dat Nederland zou ontwapenen. Wij zullen in het onderstaande Duisenbergs analyse volgen ten aanzien van de economische gevolgen *op korte termijn*, d.w.z. de capaciteit en de samenstelling van het nationale productie-apparaat zullen als gegeven grootheden worden beschouwd.

Allereerst enige kengetallen. De defensie-uitgaven bedroegen in 1960 f. 1.728 mln. Haar relatieve betekenis in datzelfde jaar moge blijken uit de percentages 4,0, d.w.z. uitgedrukt in procenten van het bruto nationaal produkt, en 18,3, uitgedrukt in procenten van de totale overheidsuitgaven. De betekenis van defensie voor de betalingsbalans wordt geïllustreerd m.b.v. de cijfers 1,0 pCt. en 2,6 pCt., de mediaan 1959/1963 van de uitvoer resp. invoer van militaire goederen, uitgedrukt in procenten van de mediaan 1959/1963 van de totale uitvoer resp. invoer (voor de mediaan is gekozen omdat zowel percentages voor één enkel jaar als een rekenkundig gemiddelde over de bewuste periode het nadeel vertonen te kunnen zijn beïnvloed door een toevallige grote uitschieter bij uitvoer of invoer van militair materieel, een order van 100 Starfighters bijv.). In 1964 waren gemiddeld 157.000 mensen in dienst van Defensie, waarvan 31.000 man burgerpersoneel. Dit betekent bijna 4 pCt. van de gehele beroepsbevolking. Ontwapening zou overigens niet betekenen dat het gehele defensiebudget zou wegvallen, in de eerste plaats omdat er diensten zijn (de Topografische Dienst, om er maar één te noemen), die ook buiten de defensiesector bestaansrecht hebben, in de tweede plaats omdat ten gevolge van de afvloeiing van personeel de reeds bestaande post „militaire pensioenen” belangrijk zou moeten worden vergroot, ook al omdat een deel van de employés niet gemakkelijk, of in het geheel niet, weer in het civiele proces zal kunnen worden ingeschakeld. Onder de vooronderstellingen van Duisenberg en volgens zijn berekening, waarvan de details er hier verder niet toe doen, zou ontwapening voor de situatie in 1960 leiden tot een vermindering der overheidsuitgaven met f. 1,3 mrd. (f. 500 mln. personeelsuitgaven + f. 800 mln. materiële uitgaven) en tot een vergroting van het aanbod op de arbeidsmarkt met 142.000 man.

Duisenbergs berekening van de economische gevolgen van ontwapening op korte termijn voor de situatie anno 1960 is gebaseerd op een door het Centraal Planbureau op basis van de input-outputtabel voor dat zelfde jaar uitgevoerde berekening. De aan deze berekening ontleende gevolgen van ontwapening — zonder compenserende maatregelen, uiteraard een onwaarschijnlijke hypothese — komen erop neer dat de totale toegevoegde waarde afneemt met f. 884 mln. (of 2,2 pCt.), de invoer met f. 432 mln. (2,1 pCt.) en de werkgelegenheid met 5,4 pCt. Van de onderscheiden bedrijfstakken krijgen de metaalindustrie en de chemische nijverheid het het zwaarst te verduren.

De deflatoire werking van de vermindering der overheidsuitgaven zal vanzelfsprekend worden bestreden door tegenmaatregelen; aard en grootte van deze laatste zullen afhankelijk zijn van de doeleinden der economische politiek. Duisenberg veronderstelt dan dat de begroting gelijk zal worden gehouden en, uitgaande van de economisch-politieke voorkeuren van de

→

laatste jaren, dat de eerdergenoemde f. 1,3 mrd. als volgt zal worden verdeeld: verlaging loon- en inkomstenbelasting f. 700 mln.; additionele overheidsuitgaven in de bouwsector f. 400 mln.; gerichte exportbevordering f. 200 mln. In de volgende tabel is weergegeven het netto effect anno 1960 van ontwapening en deze compenserende maatregelen.

*Gevolgen op korte termijn van ontwapening en tegenmaatregelen tezamen in 1960*

bedrijfsklassen	toeneming (+) of afnemng (—) van		
	toegevoegde waarde (netto, marktprijzen)	invoer	werkgelegenheid
land- en bosbouw, visserij	+ 0,5	(in pCt.) + 0,6	+ 0,5
steenkolenmijnen, olie- en zoutwinning, veendelverijen, delverijen van zand e.d.	+ 0,2	+ 0,1	+ 0,2
voedingsmiddelenindustrie	+ 0,5	+ 0,5	+ 0,5
voortbrenging van dranken en tabaksprodukten	+ 1,2	+ 1,2	+ 1,0
textielnijverheid, schoeisel- en kledingindustrie	+ 1,2	+ 1,0	+ 1,0
chemische nijverheid, raffinaderijen van petroleum	— 0,4	— 0,4	— 0,2
metaalnijverheid	— 0,1	— 0,4	— 0,5
overige industrie	+ 1,7	+ 1,0	+ 1,5
bouwnijverheid	+ 6,2	+ 5,4	+ 5,5
elektriciteits-, gas- en waterleidingbedrijven	— 0,1	—	—
handel	+ 1,0	+ 0,9	+ 1,0
woningbezit	+ 1,1	—	—
vervoer- en communicatiebedrijven	— 0,5	— 0,3	— 0,3
overige dienstverlenende bedrijven	+ 2,5	+ 2,5	+ 2,2
goederen en diensten niet naar herkomst verdeeld		— 0,8	
<b>totaal bedrijven</b>	<b>+ 1,3</b>	<b>+ 0,6</b>	<b>+ 1,4</b>
overheid	— 12,8		— 31,4
invoer van eindprodukten		— 2,5	
<b>totaal generaal</b>	<b>— 0,3</b>	<b>— 0,2</b>	<b>— 3,3</b>

De tabel zegt niet alles: de achteruitgang van de chemische industrie en de metaalnijverheid bijv. zal snel ongedaan worden gemaakt door de juist in deze sectoren sterke groei. De snelle toename van de bouwnijverheid is niet zo opvallend als men deze vergelijkt met de gerealiseerde groei van de netto toegevoegde waarde in deze sector in de afgelopen jaren. Daarentegen kan een gelijkblijven van de produktie heel wel toch een aantal problemen met zich brengen, nl. in die bedrijven waar men over moet gaan van produktie voor militaire doeleinden naar produktie voor civiele doeleinden. Of de ontstane vermindering van de werkgelegenheid funest zal zijn, is afhankelijk van de conjuncturele situatie.

Duisenbergs analyse was voornamelijk nationaal. De regionale gevolgen van ontwapening (door het opheffen van legerplaatsen, hetgeen vooral de plaatselijke middenstand treft, en door grote regionale of lokale werkloosheid ten gevolge van het wegvallen van orders voor bepaalde defensiecontractanten) kregen in zijn studie niet de plaats die hun toekomt. De weinig medewerkende houding van het Ministerie van Defensie is hier debet aan geweest.

Zijn betoog t.a.v. de economische gevolgen op korte termijn voor Nederland afsluitend komt Duisenberg tot de conclusie dat de gevolgen, mits de overheid tijdig tegenmaatregelen neemt, wel op te vangen zijn. In een derde en laatste artikel zullen de gevolgen voor Nederland op lange termijn onder de loep worden genomen.

dR

<sup>1)</sup> In E.-S.B. van 10 augustus 1966, blz. 803.

<sup>2)</sup> Dr. W. F. Duisenberg, *Economische gevolgen van ontwapening*, Van Gorcum, Assen 1966, 257 blz., f. 17,50.

# De financiering van van de E.E.G.

## Inleiding

SCHOKSGEWIJS is in de afgelopen zes jaar inhoud gegeven aan de artikelen inzake de landbouw <sup>1)</sup> van het E.E.G.-Verdrag. Voorheen kende iedere lid-staat een eigen systeem voor bescherming van de binnenlandse producent tegen lagere produktiekosten in andere landen en onstabiele wereldmarktprijzen. In plaats hiervan moest nu één landbouwbeleid voor de zes lid-staten gezamenlijk tot stand worden gebracht. Evenals in de oorspronkelijke systemen maakten ook hier de produktie- en handelsstructuur in de landbouw en de wens de eigen producent een behoorlijk inkomen te verschaffen zonder tot grote overschotten te komen, een gedetailleerd systeem noodzakelijk.

Een onderscheid kan worden gemaakt tussen het scheppen van de gemeenschappelijke marktorganisatie voor een produkt en het invoeren van een gemeenschappelijke streefprijs voor dat produkt. In de periode waarin de gemeenschappelijke marktorganisatie werkt maar nog geen uniforme prijs in werking is getreden, is het systeem van marktordening in de lid-staten gelijk maar kunnen de prijsniveaus nog verschillend zijn (bij goederenverkeer tussen de lid-staten is het dan nog noodzakelijk aan de grenzen de prijsverschillen glad te strijken).

Wij sommen nog even de hoogtepunten op:

- jan. 1962: de regeling van de marktordeningen voor granen, de veredelingsprodukten: pluimvee, eieren en varkensvlees, en voor groenten en fruit, en wijn;
- dec. 1963: overeenstemming over de opzet van de marktordeningen voor zuivel, rundvlees en rijst;
- dec. 1964: vaststelling van de gemeenschappelijke graanprijs en zijn ingangsdatum (1 juli 1967).

Het sluitstuk — de gemeenschappelijke prijzen voor zuivel, rundvlees en rijst, benevens marktordeningen en prijzen voor suiker, olijfolie en oliehoudende zaden en een aanvullende verordening voor groente en fruit — is eind vorige maand afgeleverd <sup>2)</sup>. Hierbij behoort ook het vaststellen van de criteria voor een gemeenschappelijk concurrentiebeleid. Het door een gemeenschappelijke marktordening en uniforme prijs mogelijk geworden vrij intern verkeer van landbouwprodukten is slechts verantwoord wanneer het steunbeleid van lid-staten op andere terreinen <sup>3)</sup> niet verstorend werkt. Gelijktijdig met het vrije interne verkeer vangt een voor de zes landen gelijke bescherming aan de buitengrenzen aan. Volgens de gemaakte afspraken zal de gemeenschappelijke markt voor land-

<sup>1)</sup> Art. 38 voorziet in een gemeenschappelijk landbouwbeleid, art. 39 geeft de doeleinden van dat beleid aan, art. 40, 41 en 42 geven een omschrijving van de te gebruiken middelen.

<sup>2)</sup> Na vergeefse pogingen eind juni en half juli, werd in de nacht van 23 juli jl. overeenstemming bereikt. De genomen beslissingen wijken af van de veronderstellingen waarop de raming van de fondsuitgaven gebaseerd was. Volgens een eerste ruwe schatting betekent dit een verhoging van de uitgaven met 80 mln. rekeneenheden per jaar. Hiermede is in het volgende geen rekening gehouden.

<sup>3)</sup> Bijv. investeringssubsidies of fiscale faciliteiten.

# het gemeenschappelijk landbouwbeleid

bouwprodukten zodoende produktsgewijs tot stand komen tussen 1 november 1966 (olijfolie) en uiterlijk 1 juli 1968 (suiker).

## Keuze van financiering

WIJ keren terug naar ons onderwerp. Het meest op de voorgrond tredende doel van het gemeenschappelijk landbouwbeleid is het steun verlenen aan de producent van landbouwprodukten om voor zijn productieve inspanning een redelijk geachte beloning te ontvangen <sup>4)</sup>. Men kan dit enerzijds doen door erin bij te dragen dat een gegeven productieve inspanning meer produkten oplevert (structuurbeleid). Anderzijds kan men ofwel door prijsregelingen ofwel door produktiesubsidies (deficiency-payments) aan de producent een zekere inkomenssteun geven.

Bij prijsregelingen wordt een marktprijs vastgesteld en zodoende de beloning voor de boer in de eerste plaats opgebracht door de consument. Slechts het handhaven van de gewenste marktprijs — met name bij overproductie — brengt lasten met zich voor de Schatkist in de vorm van ofwel het opkopen van produkten wanneer de prijs beneden het gewenste niveau zakt (interventie) ofwel steun bij afzet in het buitenland (exportsubsidies) <sup>5)</sup>. Aan de andere kant vloeien uit bescherming van het prijspeil aan de buitengrens baten (heffingen) voor de Schatkist voort ten laste van de consument die ook voor de ingevoerde produkten de hoge binnenlandse prijs betaalt in plaats van de lage wereldmarktprijs.

Bij produktiesubsidies komen de lasten voor rekening van de Schatkist. De consument betaalt de op de vrije markt (inclusief de wereldmarkt) tot stand gekomen prijs. Uit de Schatkist wordt aan de producenten de wenselijk geachte toeslag verstrekt. Daar dit op de gehele produktie (kwantitatieve beperkingen buiten beschouwing gelaten) betrekking heeft — en niet slechts op de overschotten — zullen de financiële lasten hiervan voor de Schatkist in het algemeen relatief groot zijn. Volledigheidshalve moet hierbij worden opgemerkt dat in bepaalde omstandigheden, nl. bij een gegeven produktie en een grote prijselasticiteit, de budgettaire lasten van een prijsregeling nog hoger kunnen zijn. Het Verenigd Koninkrijk maakt van oudsher in belangrijke mate van dit systeem gebruik. Het geeft daardoor de Commonwealth-landen een afzetgebied voor hun landbouwprodukten, terwijl de budgettaire lasten beperkt blijven door de geringe omvang van de eigen landbouwsector.

Mengvormen van beide systemen kunnen zich natuurlijk voordoen.

Wat betreft het E.E.G.-beleid stelde de Commissie zich oorspronkelijk op het standpunt dat de aan de boer in het vooruitzicht te stellen prijs via prijsregelingen tot stand zou moeten komen <sup>6)</sup>. Een reden hiervoor kan geweest

zijn dat de E.E.G. een groot landbouwareaal heeft en dat jaarlijks terugkerende enorme budgettaire lasten weerstanden op zouden roepen. De laatste tijd komen echter steeds meer deficiency-payments naar voren <sup>7)</sup>.

## Het Europees Oriëntatie en Garantie Fonds voor de Landbouw (E.O.G.F.L. ofwel Fonds)

REEDS bij de eerste kernbeslissing over het gemeenschappelijk landbouwbeleid (januari 1962) werd besloten een Fonds op te richten om in de financiering te voorzien (Verordening 25) <sup>8)</sup>.

Dit Fonds is als afzonderlijk onderdeel opgenomen in de begroting van de E.E.G. De Commissie beheert het Fonds, hierin bijgestaan door een adviserend Fondscomité, waarin vertegenwoordigers van de lid-staten zitten. Op het ogenblik is dit een voornamelijk comptabele gelegenheid, daar het uitgaventotaal van het Fonds bepaald wordt door de inhoud der marktordeningen, met name door de streefprijs voor de verschillende produkten. Deze worden door de Raad op voorstel van de Commissie vastgesteld. Een gelijke procedure is gekozen voor de herzieningsclausule welke is opgenomen bij de vaststelling van de gemeenschappelijke prijs voor granen. De Raad bepaalt daardoor welke de totale omvang van het Fonds zal zijn. De invloed van de Commissie moet echter ook in deze procedure niet worden onderschat. Naast het gewicht dat het verdrag aan een Commissievoorstel geeft (art. 129) zijn het recht en de plicht van initiatief in deze vaak uiterst ingewikkelde materie van grote betekenis.

Het Fonds kent twee afdelingen, één voor garantie (inkomensbeleid), en één voor oriëntatie (structuurbeleid). Op zichzelf lijkt een gemeenschappelijk gefinancierd structuurbeleid niet absoluut noodzakelijk. Dit komt ook tot uiting in het feit dat de lid-staten, i.t.t. het marktordeningsbeleid, een eigen structuurbeleid zullen blijven houden. Van Italiaanse kant is echter sterk aangedrongen op een structuurpot, om daaruit o.a. de ontwikkeling van achtergebleven Italiaanse landbouwgebieden te bevorderen.

In Verordening 25 werden de uitgaven en inkomsten van het Fonds voor de periode van 1 juli 1962 tot 1 juli 1965 geregeld. Voor het resterende gedeelte van de overgangperiode werden slechts richtlijnen gegeven <sup>9)</sup>. Vastgesteld werd reeds toen dat in het eindstadium de financiële gevolgen van het landbouwbeleid door de Gemeenschap gedragen zullen worden en dat de heffingen op de invoer uit derde landen dan aan de Gemeenschap ten goede zullen komen. Hiermede werd dus impliciet aanvaard dat de uit invoer resulterende heffingen uiteindelijk ten gunste van die instantie moeten komen die verantwoordelijk is voor de afzet van overschotten. Een tegenstelling bestond

<sup>7)</sup> Naast olijfolie bijv. ook voor harde tarwe. Daarnaast stelt de Commissie een mengvorm van beide in de zuivelsector voor.

<sup>8)</sup> Publikatieblad van 20 april 1962. Het kon eerst in werking treden nadat begin 1964 de belangrijkste uitvoeringsverordening was vastgesteld, Verordening 17/64, Publikatieblad van 27 februari 1964.

<sup>9)</sup> De nu genomen besluiten tonen slechts weinig overeenstemming met deze richtlijnen.

<sup>4)</sup> De opsomming van doeleinden in art. 39 en 110 van het Verdrag lijkt voornamelijk een weerspiegeling van tegen elkaar af te wegen — in de praktijk vaak tegenstrijdige — belangen.

<sup>5)</sup> In Brussel worden deze „exportrestituties” genoemd.

<sup>6)</sup> Zie W. Le Mair in *Economie* van maart 1963, blz. 357.

echter tussen met name Frankrijk (weinig invoer) en Duitsland (veel invoer) over de vraag in welke mate reeds tijdens de overgangperiode de heffingsopbrengsten financieringsmiddel voor het Fonds zouden moeten zijn. Het bereikte compromis hield in twee opzichten rekening met de heffingsopbrengsten:

a. in jaarlijks toenemende mate (1/6, 2/6, 3/6) ging het Fonds de exportlasten overnemen, echter alleen de lasten van de netto export per produkt. De export waartegenover import (en dus heffingsopbrengsten) stond, bleef voor rekening van de lid-staat;

b. een jaarlijks stijgend gedeelte van het Fonds (resp. 0, 10 en 20 pCt.) werd gefinancierd naar rato van de netto invoerwaarde; het restant volgens een vaste sleutel.

In deze opzet zaten twee gebreken t.a.v. het doel de heffingsopbrengsten van invloed te doen zijn op de passieve financiering van het Fonds. In de eerste plaats behoeft de invoerwaarde niet evenredig te zijn met de heffingsopbrengsten, daar de verhouding tussen heffing en invoerwaarde bij de respectievelijke produkten verschillend is. Voor Nederland betekende dit een verlichting van zijn bijdrage<sup>10)</sup>. In de tweede plaats kan het financieren naar rato van de invoer van een stijgend deel van het Fonds — waarvan de omvang niet afhankelijk is van de heffingsopbrengsten — tot gevolg hebben dat men volgens deze sleutel meer bijdraagt dan zijn totale heffingsopbrengsten. Door de snelle stijging van het fondstotaal zou dit zich, bij voortzetting van het ritme van de eerste drie jaren, in de praktijk in 1967-1968 hebben voorgedaan.

#### De in mei jl. getroffen financiële regeling

**B**IJ het politiek akkoord van Luxemburg (januari 1966) werd prioriteit gegeven aan het vinden van een regeling voor de landbouwfinanciering. Dit heeft op 11 mei jl. tot overeenstemming geleid over de financiering gedurende het resterende gedeelte van de overgangperiode<sup>11)</sup>. Zowel voor de actieve als voor de passieve financiering van het Fonds is onderscheid gemaakt tussen de perioden van 1 juli 1965 tot 1 juli 1967 en van 1 juli 1967 tot de aanvang van het eindstadium<sup>12)</sup>. Voor dit onderscheid bestond aanleiding, omdat in december 1964 besloten is op 1 juli 1967 het vrij verkeer van granen tot stand te brengen.

#### A. De periode van 1 juli 1965 tot 1 juli 1967

Het Fonds zal in deze jaren resp. 6/10 en 7/10 van de financierbare netto uitvoerkosten overnemen<sup>13)</sup>. De passieve financiering zal geschieden volgens een forfaitaire verdeelsleutel (Nederland resp. 9,58 pCt. en 9,74 pCt.). Ten laste van het fondsjaar 1965-1966 zal een forfaitaire

<sup>10)</sup> Het Nederlandse aandeel in de totale invoerwaarde is omstreeks 15,5 pCt., in de heffingsopbrengsten ca. 17,6 pCt.

<sup>11)</sup> Deze overeenstemming werd door Duitsland en Nederland afhankelijk gesteld van beslissingen onder meer op het terrein van de Kennedy-ronde en landbouwwordeningen en prijzen.

<sup>12)</sup> Dit is 1 januari 1970, tenzij de lid-staten conform art. 8 van het Verdrag unaniem anders beslissen.

<sup>13)</sup> Indien voor 1 juli 1966 een serie beslissingen waren genomen zou dit resp. 4/6 en 5/6 zijn geworden. Dit is niet gebeurd; wellicht zal men echter nu de beslissingen nog in juli genomen zijn, deze datum niet al te precies aanhouden.

steun ten behoeve van de uitgaven voor die produkten waarvoor nog geen marktordening bestaat, aan de meest betrokken landen worden gegeven<sup>14)</sup>. Mocht in 1966-1967 voor deze produkten nog geen marktordening in werking zijn getreden, dan zal de financiële verantwoordelijkheid van de Gemeenschap verder worden gewaarborgd.

#### B. De periode van 1 juli 1967 tot 1 januari 1970

##### 1. Achtergrond

Voor een goed begrip van het tot stand gekomen compromis is het wenselijk even terug te gaan tot de oorspronkelijke commissievoorstellen van april 1965.

De Commissie stelde voor de douane-unie te doen aanvangen op 1 juli 1967. Voor landbouwprodukten betekende dat een vrij verkeer op deze datum benevens (conform de in Verordening 25 voor het eindstadium vastgelegde regeling) het ten goede komen van de ontvangsten uit derde-landen-heffingen aan de Gemeenschap (eigen middelen). Hieraan was weer verbonden een uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement. De politieke moeilijkheden die dit voorstel meebracht en welke hebben geleid tot de crisis van 30 juni 1965, zijn genoegzaam bekend. Bedacht moet echter worden dat de commissievoorstellen t.a.v. de landbouwfinanciering een logisch en in elkaar sluitend geheel vormden.

Na 1 juli 1965 zag men af van het behandelen van de heffingsopbrengsten als eigen middelen (het begrip „eindstadium” van Verordening 25 werd verplaatst naar 1970). Wel bleef men echter een vrij verkeer van landbouwprodukten vanaf 1 juli 1967 (reeds beslist voor granen) nastreven.

Het vrij verkeer van landbouwprodukten binnen de Gemeenschap nu maakt het wenselijk tot een centrale financiering te komen. Indien men dit niet zou doen, zou bijv. de export van Frans graan via de haven van Rotterdam lasten met zich brengen voor de Nederlandse Schatkist. Uitgaande van een centrale financiering van de export-restituties blijft de vraag wat te doen met de heffingsopbrengsten. In de eerste plaats stond hier vroeger de noodzaak tegenover om de export van overschotten te financieren; dat geschiedt nu centraal. In de tweede plaats is het bij vrij intern verkeer zeer wel mogelijk dat ingevoerd wordt in een ander land dan in hetwelk de consumptie plaatsvindt. Bijv. invoer in Rotterdam bestemd voor Duitsland; in dit voorbeeld zou de Duitse consumptie een bijdrage aan de Nederlandse Schatkist betalen.

Door dit alles bestond er tijdens de onderhandelingen een natuurlijke tendens om zover mogelijk toch de oorspronkelijke commissievoorstellen te realiseren, zonder dat de heffingen tot eigen middelen zouden worden. (Dit zou weer moeilijkheden over de bevoegdheden van het Europees Parlement met zich brengen). Hierbij kwam dat Frankrijk als steeds de heffingen als eerste financieringsbron wilde zien en dat voor Duitsland financiering volgens heffingsopbrengst of sleutel financieel weinig verschil bleek te maken.

<sup>14)</sup> Italië 45 mln. rekeneenheden (de rekeneenheid komt overeen met de waarde van de dollar) voor olijfolie en groente en fruit; België 4 mln. rekeneenheden voor suiker.

(I. M.)

Met één aandeel **VEREENIGD BEZIT VAN**

## 2. De hoofdlijnen

a. Met ingang van 1 juli 1967 zal het Fonds geheel de voor financiering in aanmerking komende uitgaven overnemen voor de produkten waarvoor een gemeenschappelijke marktordening van toepassing is. Dit betreft export-restituties voor de gehele uitvoer en interventies.

Voor zover voor „belangrijke” produkten op die datum nog geen marktordening bestaat, aanvaardt de Gemeenschap een zekere financiële verantwoordelijkheid. Dit was voor Italië aanleiding om ruwe tabak en tafelwijnen als belangrijk aan te merken. Voor 1967-1968 is aan Italië ten slotte 15 mln. rekeneenheden toegezegd als steun in de sector tabak.

b. Voor de financiering van het garantiendeel van het Fonds zullen de lid-staten in eerste instantie 90 pCt. van hun heffingsopbrengsten bestemmen. Het dan nog ongedekte gedeelte zal worden gefinancierd volgens een vaste sleutel (Nederland 8,2 pCt.). In het oriëntatiedeel dragen de lid-staten volgens de vaste sleutel bij.

## 3. De uitgaven van het Fonds

Vanaf 1 juli 1967 zal het Fonds de gehele uitvoer („bruto uitvoer” genoemd als tegenstelling tot het systeem van de voorgaande periode) financieren. Dit voorkomt complicaties ten gevolge van de export van een lid-staat via een andere lid-staat. Oorspronkelijk werd voorgesteld om de volledige vergoeding voor een produkt pas te laten ingaan wanneer de gemeenschappelijke prijs van dat produkt in werking zou zijn getreden. Immers, ook dan pas komt het vrij intern verkeer tot stand. Voor de overige produkten waarvoor een marktordening bestaat, zouden de kosten slechts gedeeltelijk worden overgenomen, d.w.z. 8/10 in 1967-1968 en 9/10 in 1968-1969. In feite zou dit betekenen dat de granensector vanaf 1 juli 1967 volledig door het Fonds gefinancierd zou worden, terwijl de zuivelsector pas later daaraan toe zou komen. Dit betekende een voor Nederland onaantrekkelijke discriminatie tussen deze beide sectoren. Toen bovendien eenmaal duidelijk werd dat het grootste deel van de heffingsopbrengst voor financiering van het Fonds gebruikt zou worden, werd dit voorstel onaanvaardbaar. De bereikte overeenstemming houdt in dat alle produkten waarvoor een gemeenschappelijke marktordening bestaat, op gelijke voet behandeld zullen worden.

In Verordening 25 is vastgelegd, dat de omvang van voor structuuruitgaven bestemde gelden (oriëntatiedeel)  $\frac{1}{3}$  deel van de omvang van de garantiesector zal hebben. Dit was een typische compromisbeslissing, waar geen logische basis voor is. De garantie-uitgaven zijn boven verwachting snel gestegen. De beslissing over te gaan van netto naar bruto financiering betekende een nog verdere verhoging. Hierdoor zouden onverwacht grote sommen voor oriëntatie (in de orde van grootte van 400 mln. rekeneenheden) beschikbaar komen. Enerzijds ontstond daardoor de vraag of dergelijke bedragen op zo'n korte termijn wel efficiënt aangewend zouden kunnen worden, anderzijds zouden de lid-staten voor zeer grote uitgaven zijn komen te staan om hun eigen aandeel in de financiering van de projecten op te brengen<sup>15)</sup>. Daar komt nog bij dat het oriëntatiebedrag in beginsel bovenop de nationale uitgaven voor

## VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN



GEEN PARKEERPROBLEEM

**HOTEL DE WAGENINGSE BERG**

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

(I. M.)

structuurbeleid komt. De Raad besloot het oriëntatiegedeelte te fixeren op een maximum van 285 mln. rekeneenheden per jaar. Hierbij is — juridisch overbodig — vastgesteld dat de Raad dit bedrag op voorstel van de Commissie kan verhogen.

## 4. De ontvangsten van het Fonds

Van de heffingsopbrengst zal 90 pCt. voor financiering van het Fonds worden gebruikt (de totale heffingsopbrengsten worden geschat op omstreeks 600 mln. rekeneenheden). Dit is voor Nederland een relatief zware belasting, daar ongeveer 17,6 pCt. van de totale heffingsopbrengsten hier geïnd wordt. Voortzetting van het systeem van de eerste drie jaar was echter om reeds genoemde redenen niet wel mogelijk. Een oplossing had kunnen zijn om het naar rato van de invoer gefinancierde deel te binden aan een plafond, dat gelijk zou kunnen zijn aan een percentage van de heffingsopbrengsten. Aan de andere kant is zeer goed te verdedigen dat bruto financiering door het Fonds van de exportrestituties een de facto overdracht van heffingsopbrengsten met zich behoort te brengen. Met name van Duitse zijde werd bovendien gewezen op de noodzaak om tot verevening van heffingsopbrengsten te komen, indien deze niet gebruikt zouden worden voor de centrale financiering (het probleem van de importen in Rotterdam van voor Duitsland bestemde produkten). Hier wreekte zich het feit dat het ingaan van vrij verkeer ontkoppeld is van het eindstadium, waarbij de afdracht van de landbouweffingen behoort. Op grond van politieke bezwaren tegen een volledig gebruik van de heffingsopbrengsten voor financiering van het Fonds, is ten slotte tot de genoemde 90 pCt. besloten.

Het resterende gedeelte van de garantie-afdeling en het oriëntatiedeel zullen volgens een vaste verdeelsleutel gefinancierd worden. Uitgaande van de bestaande vaste sleutel van Verordening 25 en later van de sleutel van het Sociaal Fonds, werd na langdurige onderhandeling het hieronder vermelde resultaat bereikt. De moeilijkheden ontstonden voornamelijk doordat Duitsland als uiterste limiet voor zijn bijdrage 31 pCt. stelde. Men kan zich afvragen in hoeverre het resultaat „communautair” is. De importlanden hebben van hun historisch voordeel afstand gedaan ten behoeve van de Gemeenschap door de baten (heffingsopbrengsten, c.q. voorheen lagere consumentenprijzen) uit hun goedkope invoer ter beschikking te stellen van de gemeenschappelijke financiering. Het lijkt logisch dat men dan de door de heffingen niet gedekte lasten ver-

<sup>15)</sup> Het Fonds financiert volgens de huidige regeling maximaal 25 pCt. van een project. De Raad heeft nu tevens besloten dat dit in uitzonderingsgevallen tot 40 pCt. kan worden verhoogd.

(I. M.)

**1894** : aandeelhouder in ca. 200 ondernemingen

deelt op basis van de draagkracht der deelnemers, eventueel enigszins aangepast aan het gewicht dat de landbouwsector in de verschillende lid-staten heeft. Ter vergelijking zijn daartoe in onderstaand staatje het bruto nationaal produkt en het agrarisch inkomen der lid-staten opgenomen.

TABEL 1.

*Mogelijke vaste sleutels van E.O.G.F.L. in procenten*

	Vastgestelde sleutel	Volgens bruto nationaal produkt a)	Volgens agrarisch inkomen a)
Nederland.....	8,2	6,2	7,3
België.....	8,1	5,6	4,6
Luxemburg.....	0,2	0,2	0,1
Duitsland.....	31,2	37,8	21,1
Frankrijk.....	32,0	32,0	34,7
Italië.....	20,3	18,2	32,2
Totaal.....	100,0	100,0	100,0

a) Jaar 1964; Basisstatistieken van de Gemeenschap, 1965.

**Wat gaat het kosten**

**A**AN de uitgaven van het Fonds is geen maximum gesteld. Wel heeft de Raad in februari 1964 een motie aangenomen, waarbij aan de Commissie wordt gevraagd om het indienen van haar voorstellen voor de prijsvaststelling van landbouwprodukten voor alle produkten gelijktijdig te doen en daarbij een raming te geven van de totale uitgaven waartoe dat zal leiden. Deze raming kan natuurlijk invloed hebben op de te nemen beslissingen. Daarna behoudt zij echter haar karakter van een raming (stelpost) en krijgt geen duidelijke budgettaire betekenis (een maximum). In theorie kunnen daardoor de uitgaven ongelimiteerd stijgen. Indien men dat niet wil moet ingegrepen worden in het beleid wanneer de kosten te hoog stijgen. Dit zou tot gevaal hebben dat het meer alleen het bijeen de uitgaven bepaalt, maar dat niet meer alleen nodig aangepast wordt aan de beschikbare middelen <sup>16)</sup>.

TABEL 2.

*Uitgaven van het E.O.G.F.L.*  
(in mln. rekeneenheden)

	1962-1963	1963-1964	1964-1965	1967-1968
Afdeling garantie....	29	50	176	1.250
Afdeling oriëntatie...	10	17	59	285
Bijzondere afdeling	—	—	—	206
Totaal.....	39	67	235	1.741

*Dekking van de uitgaven van het E.O.G.F.L.*

(in mln. rekeneenheden)

1962-1963: sleutel van art. 200 lid 1  
 1963-1964: 90 pCt. van 67 mln.: sleutel van art. 200 lid 1  
 10 pCt. van 67 mln.: netto invoersleutel  
 1964-1965: 80 pCt. van 235 mln.: sleutel art. 200 lid 1  
 20 pCt. van 235 mln.: netto invoersleutel  
 1965-1966 en 1966-1967: forfaitaire sleutel  
 1967-1968:  
 1 afdeling garantie : 90 pCt. van heffingsopbrengsten (ca. 540 mln. rekeneenheden) restant (1.250 - 540 mln. rekeneenheden): vaste sleutel (zie boven)  
 2 afdeling oriëntatie : vaste sleutel  
 3 bijzondere afdeling: sleutel van art. 200 lid 1.

Slechts de uitgaven van het Fonds voor het eerste boekjaar (1962-1963) staan vast. Het is aardig te vergelijken met ramingen uit het verleden. De uitgaven voor exportrestituties werden begin 1962 op 8,5 mln. rekeneenheden geschat <sup>17)</sup>. Zij werden 22,3 mln. rekeneenheden. De Commissie schatte eind 1964 de garantie-uitgaven voor 1967-1968 nog op ca. 500 mln. rekeneenheden <sup>17)</sup>. Nu is deze raming ca. 1.250 mln. rekeneenheden. De in de E.E.G.-begroting 1966 geraamde uitgaven voor de boekjaren 1963-

1964 en 1964-1965 vertonen enerzijds een stijging doordat het bijdragepercentage van het Fonds jaarlijks stijgt en anderzijds voor nieuwe produkten marktordeningen in werking treden. De uitgavenraming voor 1967-1968 omvat volledige financiering van alle produkten. Deze raming is door de Commissie opgesteld. De bijzondere afdeling omvat het eerste deel van in drie jaar aflopende forfaitaire uitkeringen aan Duitsland, Italië en Luxemburg. Deze zijn toegezegd bij de vaststelling van de gemeenschappelijke graanprijs om tegemoet te komen in een prijsverlaging voor de betreffende producenten. De huidige verwachting is dat na 1967-1968 het fondstotaal betrekkelijk constant zal blijven. Dit zal echter van vele factoren afhankelijk zijn, zoals de streefprijzen, het wereldmarktprijspeil en de ontwikkeling van de produktie. De ervaring met de moeilijkheden om jaarlijks het negatieve saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds te rammen, moet ons in deze voorzichtig maken. Te hopen is echter dat de sombere voorafspelling dat „over enkele jaren het Fonds alleen voor de afdeling Garantie een omzet zal hebben van 2 miljard dollar, d.i. 7,2 miljard gulden” <sup>18)</sup> niet bewaarheid zal worden.

Een berekening van de saldi der lid-staten t.a.v. het Fonds is noodzakelijkerwijs nog minder betrouwbaar dan een schatting van de totale uitgaven <sup>19)</sup>. De resp. bijdragen zijn wel te rammen <sup>20)</sup>, doch de ontvangsten geven meer moeilijkheden. Wel staat vast dat Frankrijk een aanzienlijk batig saldo zal hebben. Italië zal waarschijnlijk ook een voordelig saldo overhouden. Duitsland zal voor een belangrijk deel de netto lasten dragen, terwijl voor België ook een negatief saldo te verwachten is. Nederland zweeft om het nulpunt heen.

**Conclusies**

1. De opzet van de landbouwfinanciering ligt wel definitief vast. In 1970 zal de politieke moeilijke zaak van de eigen middelen voor de Gemeenschap weer ter sprake moeten komen.

2. De huidige vaste sleutel past niet geheel in de financiële regeling. Deze sleutel behoort in verband te staan met de draagkracht der lid-staten en eventueel het gewicht van de landbouwsector der lid-staten. Ook dit punt zal in 1970 weer ter sprake kunnen komen.

3. Nederland zal per saldo, in tegenstelling tot vroegere verwerkingen, niet in aanzienlijke mate van het E.O.G.F.L. profiteren.

4. Duitsland zal een belangrijk deel van de financiële lasten overnemen welke noodzakelijk zijn om afzet van de Franse overproduktie te verzekeren.

5. Het ontbreken van een plafond voor de totale Fonds-uitgaven kan tot grote financiële problemen leiden, indien men er niet in slaagt de gemeenschappelijke prijzen op een zodanig niveau vast te stellen, dat daaruit een evenwichtige produktie-omvang voortvloeit.

's-Gravenhage.

D. J. DE GEER.

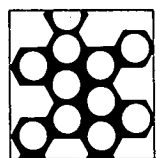
<sup>16)</sup> Zie bijv. F. A. M. Alting von Geusau in *Economie* van maart 1964 (blz. 246). Deze wees op de gevaren van het niet binden van de middelen aan de heffingsopbrengsten.

<sup>17)</sup> Resp. E.-S.B. van 24 januari 1962, blz. 73 en *Revue du Marché Commun*, januari 1962, blz. 14.

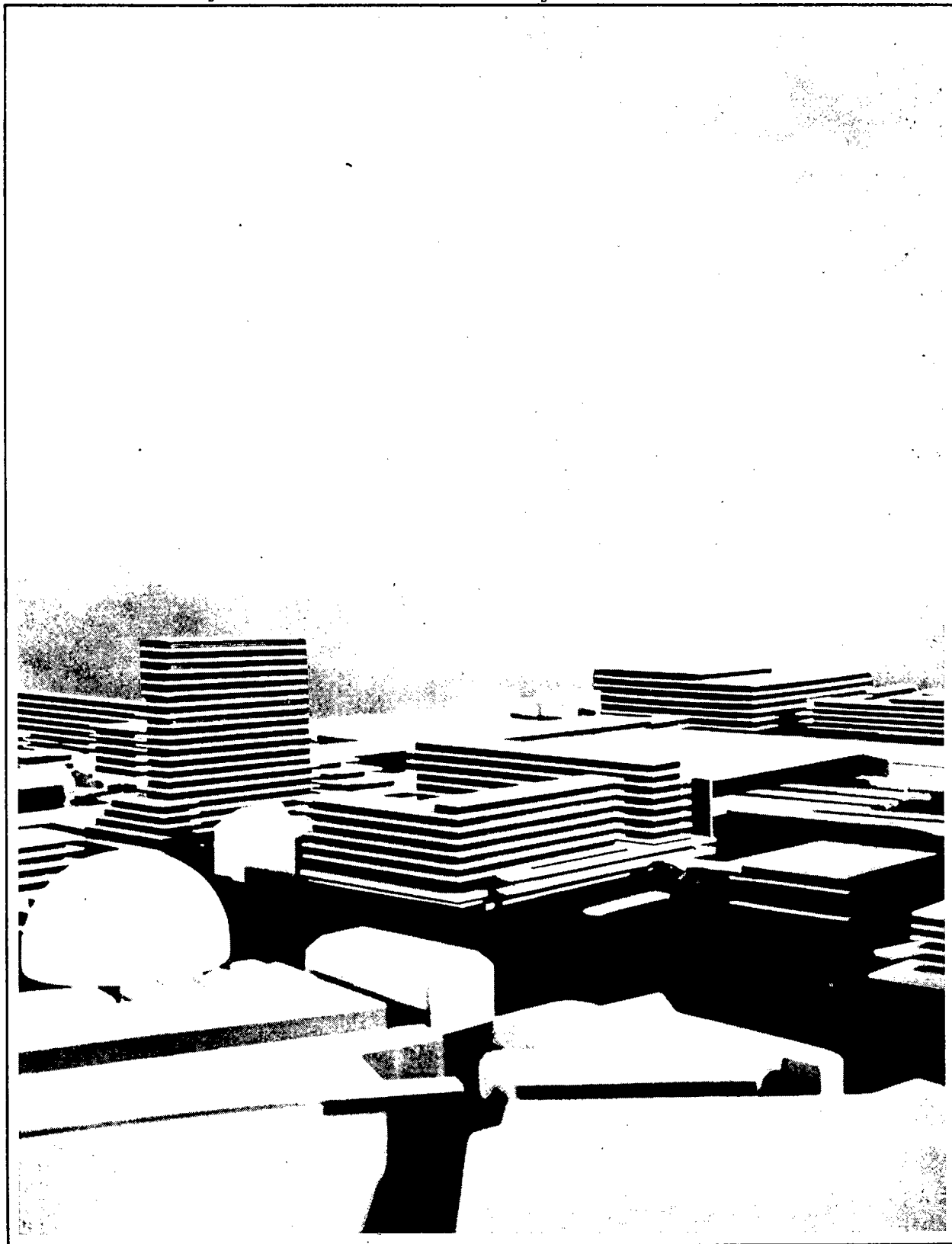
<sup>18)</sup> *De Vakbeweging* van 7 juni 1966, blz. 195.

<sup>19)</sup> Enige ramingen van het Franse netto resultaat t.a.v. het Fonds geven dan ook een zeer diffuus beeld. Van *Le Monde hebdomadaire* (11-17 november 1965) met 120 mln. rekeneenheden, via de *Common Market* (juni 1965) met 300 mln. rekeneenheden, naar *Die Zeit* (20 mei 1966) met 375 mln. rekeneenheden.

<sup>20)</sup> Zie de nota aan de Tweede Kamer dd. 14 juni 1966, zitting 1965-1966 - 8631.



WOON-EN WERKRUIMTE VRAAGT:  
**ONTWIKKELING, FABRICAGE,**  
HANDEL, UITVOERING, FINANCIERING!



VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO N.V. NIEUWE GRACHT 6 · UTRECHT · TELEFOON 030-16481

Recentelijk is door het Hoofdbedrijfschap Detailhandel een ontwerp-advies aan de Staatssecretaris van Economische Zaken inzake het toekomstige vestigingsbeleid voor de detailhandel gepubliceerd. In dit advies wordt geen gemotiveerd antwoord gegeven op de door de Staatssecretaris voorgelegde vraag of zou kunnen worden volstaan met het verplicht stellen van slechts één diploma in plaats van de thans voorgeschreven diploma's handelskennis en vakbekwaamheid. Het advies meent een betere oplossing te zien in de zgn. blokconstructie. Hoewel deze constructie voor het ogenblik een zekere verruiming in de assortiments-samenstelling biedt, is de gesuggereerde oplossing, hoewel het advies pretendeert een visie te geven op het toekomstige vestigingsbeleid, geenszins op de toekomstige ontwikkeling afgestemd.

#### De eis van vakbekwaamheid in een nieuwe situatie

**D**E uit 1937 daterende vestigingswetgeving, thans geregeld in de Vestigingswet Bedrijven 1954, maakt het mogelijk door middel van vestigingsbesluiten de ondernemer in de detailhandel (en ambacht) de verplichting op te leggen te voldoen aan toelatingseisen op het gebied van handelskennis, vakbekwaamheid en kredietwaardigheid. Het is geen toeval, dat naarmate de modernisering van de detailhandel zich in een sneller tempo voltrekt, de noodzaak tot aanpassing van de vestigingswetgeving dringender wordt. Vooral de laatste jaren wordt dan ook bij herhaling de vraag gesteld hoe deze wetgeving zodanig aan te passen, dat de modernisering van het detailhandelsapparaat er niet door wordt geremd. Het is hierbij met name de eis van vakbekwaamheid, waarop de aandacht is gericht. De eisen van handelskennis en kredietwaardigheid zijn algemeen in een basisbesluit geformuleerd en gelden voor vrijwel alle branches, dit echter in tegenstelling tot de eisen van vakbekwaamheid, die per branche verschillen. Om de eis van vakbekwaamheid te kunnen toepassen is de detailhandel geleidelijk met een net van vestigingsbesluiten overdekt, waarbij in ieder besluit voor een bepaalde branche afzonderlijk eisen van vakbekwaamheid worden gesteld. Dit heeft geleid tot een afbakening van de diverse branches in de detailhandel, waarmee een economisch verantwoorde aanpassing van het assortiment aan de veranderingen in de productie, distributie en consumptie wordt bemoeilijkt. Deze moeilijkheden doen zich in het bijzonder voor in die branches, waar de ondernemer een geparalleliseerd assortiment zou willen voeren, maar dit slechts ten dele kan verwezenlijken, omdat vele buiten zijn eigenlijke branche gelegen artikelen door hem niet mogen worden verkocht, wanneer hij de voor de verkoop ervan voorgeschreven vakdiploma's niet in zijn bezit heeft.

In het besef dat het stellen van de eis van vakbekwaamheid met name voor de detaillist die assortimentsverbreding nastreeft vele beperkingen oproept, is de laatste jaren gestreefd in de vestigingsbesluiten meer ruimte te creëren voor een bredere assortimentssamenstelling. Met name in het Vestigingsbesluit levensmiddelenbedrijven 1961 en het recenter afgekondigde Vestigingsbesluit gebruiksartikelenbedrijven 1966 is in beperkte zin een gemeenschappelijk terrein van waren en gebruiksartikelen gecreëerd, waarop men zich, ongeacht welk vakdiploma men binnen een bepaalde sector heeft, vrijelijk kan bewegen, en o.a. in het Vestigingsbesluit textielgoederen 1962 is het door het kiezen van een meer omvattende bedrijfs-

## De toekomst van het vestigingsbeleid in de detailhandel

omschrijving mogelijk gemaakt, dat men met een vakdiploma tot meerdere vormen van bedrijfsuitoefening binnen deze sector kan geraken.

Hoewel de wetgever getracht heeft wat meer vrijheid in de assortimentssamenstelling mogelijk te maken, blijkt steeds meer dat deze vrijheid in wezen te beperkt is. Is de huidige ontwikkeling niet van dien aard, zo vragen velen zich af, dat het stellen van de eis van vakbekwaamheid minder dringend is? Gewezen wordt dan op het feit, dat de specifieke warenkennis, die een belangrijk deel uitmaakt van de voor het vakdiploma vereiste kennis, minder noodzakelijk is door het toenemend belang van de verpakte artikelen en de merkartikelen, door de voorlichting door middel van reclame, aanduidingen op de verpakking en gebruiksaanwijzingen en door de ontwikkeling van het zelfbedieningssysteem, waarin de persoonlijke voorlichting nagenoeg is verdwenen. Gewezen wordt dan ook op de gevolgen die de productie- en consumptieverwantschap van de artikelen en de verwantschap in distributie- en verkooptechniek hebben op de assortimentsverbreding en ten slotte wordt gewezen op de consument die een duidelijke voorkeur toont voor de grotere bedrijfseenheid en de grotere keuzemogelijkheid binnen het assortiment, ten einde in staat te worden gesteld in korte tijd een grote verscheidenheid van aankopen te kunnen verrichten. Bij dit alles speelt dan een beslissende rol dat de ondernemer, afhankelijk van de voor hem geldende situatie en omstandigheden, uit concurrentieoverwegingen in staat moet worden gesteld te komen tot een economisch verantwoorde samenstelling van het te voeren assortiment.

Dit alles doet de vraag rijzen of de positieve waarde van de vakbekwaamheid opweegt tegen de belemmering in de bewegingsvrijheid die er uit voortvloeit. Tegen de achtergrond van deze vraag heeft Staatssecretaris Bakker in maart 1964 het Hoofdbedrijfschap Detailhandel verzocht hem te adviseren in hoeverre in de toekomst zou kunnen worden volstaan met het verplichtstellen van slechts één diploma, dat toegang geeft tot de gehele detailhandel. Het Hoofdbedrijfschap heeft deze adviesaanvraag in eerste instantie voorgelegd aan de Commissie Vestigingsvraagstukken, die een mogelijke herziening van de geldende vestigingsvoorschriften reeds in studie had genomen.

#### Het ontwerp-advies Vestigingsbeleid voor de detailhandel

**D**OOR de hiervoor genoemde Commissie is recentelijk een ontwerp-advies uitgebracht. Geadviseerd wordt de vakbekwaamheidseisen wel te handhaven, maar deze eisen een andere inhoud te geven, waarbij minder de



klemtoon wordt gelegd op de specifieke warenkennis, maar meer op de bedrijfseconomische (branche)kennis en de kennis van de gebruiksmogelijkheden van de artikelen, zonder hiermede overigens de inhoud van deze eisen te verzwaren. Om zoveel mogelijk te ontkomen aan het met het continueren van de eis van vakbekwaamheid samenhangende nadeel van branche-afbakening, beveelt de Commissie in het bijzonder aan: de samenvoeging van verwante branches in zgn. „blokken”. De Commissie stelt zich voor, dat er een aantal van deze blokken zijn, zoals het levensmiddelenblok, het textielblok, het woning-inrichtersblok, het gebruiksartikelenblok enz. In dergelijke blokken, waarin de verwante branches worden samengevoegd, worden de branche-opleidingen zodanig op elkaar afgestemd, dat het mogelijk gemaakt wordt, dat de bezitter van één vakdiploma binnen het gehele blok vrij kan opereren en binnen het blok zijn eigen assortiment kan samenstellen. Om deze gang van zaken te illustreren geven wij als voorbeeld de situatie zoals de Commissie zich deze denkt met betrekking tot de levensmiddelensector. Het levensmiddelenblok zou kunnen omvatten de verkoop van alle soorten levensmiddelen, zoals kruidenierswaren, melk en melkproducten, aardappelen, groenten en fruit, vlees, vis, wild en gevogelte, brood en banket. Naast deze artikelen, die het kernassortiment van het levensmiddelenbedrijf vormen, is er een aantal artikelen, dat weliswaar deel uitmaakt van het kernassortiment van een ander bedrijf, maar dat als nevenassortiment in de levensmiddelensector mag worden verkocht, zoals tabaksartikelen, cosmetische artikelen en verfwaren. Een beperkt aantal eenvoudige levensmiddelen (zoals koffie, thee, dranken) wordt uitgezonderd, in die zin dat het geen deel uitmaakt van het kernassortiment van enig bedrijf en derhalve zonder de beperkingen van specifieke vakbekwaamheid vrij mag worden verkocht. Bezit men nu bijv. één vakdiploma in een der levensmiddelenbranches, laten wij stellen het vakdiploma groenten, aardappelen en fruit, dan kan men vrijelijk binnen het gehele levensmiddelenblok opereren; de groenteman kan dan dus zonder meer alle soorten levensmiddelen verkopen, alsmede de niet-levensmiddelenartikelen, die deel uitmaken van het nevenassortiment.

Daar ook het grootwinkelbedrijf onder de bepalingen van de vestigingswetgeving valt, gaf de Commissie ook aandacht aan de vraag in hoeverre het verantwoord is de eis van vakbekwaamheid ook voor de filiaalhouder te blijven verplicht stellen. Ten aanzien van deze vraag beperkt de Commissie zich tot het adviseren dit in de concrete

situatie per vestigingsbesluit afzonderlijk te bezien. Ten slotte dient te worden vermeld, dat de Commissie ook is ingegaan op de eis van handelskennis, ten aanzien waarvan enige suggesties worden gedaan met betrekking tot aanpassing van deze eis, met name op het bedrijfseconomische vlak.

#### De fasen van aanpassing van de eis van vakbekwaamheid

**A**LVORENS een oordeel te geven over de gedachten die aan het ontwerp-advies ten grondslag liggen, is het nuttig zich te realiseren via welke fasen een aanpassing van de vestigingswetgeving, theoretisch gezien, gerealiseerd zou moeten worden. Daar deze aanpassing in feite alleen betrekking heeft op de eis van vakbekwaamheid — het al dan niet continueren van de eis van handelskennis en kredietwaardigheid en de wijzigingen die ten aanzien van de inhoud van deze eisen worden gegeven, spelen in dit verband een ondergeschikte rol — zal deze aanpassing uitsluitend bezien worden vanuit de vakbekwaamheidseis. De volgende 4 fasen zou men kunnen onderscheiden:

*fase 1:* Het vakdiploma in zijn *algemeenheid* handhaven, maar *meer ruimte* geven voor parallelisatie door:

a. meer bewegingsvrijheid dan voordien te geven aan de bezitter van een vakdiploma, die daarmee toegang krijgt tot het assortiment van aanverwante branches (het blok-idee binnen een bepaalde sector, zoals door de Commissie geadviseerd);

b. het afschaffen van de eis van vakbekwaamheid voor bepaalde artikelen (de uitzonderingsartikelen waarvan de Commissie er een beperkt aantal noemt).

*fase 2:* Het vakdiploma in zijn *algemeenheid* handhaven, maar daarbij de *maximale* ruimte geven aan de parallelisatie. In deze fase zou de bezitter van een vakdiploma toegang hebben tot nagenoeg de *gehele* detailhandelssector, hetgeen verder reikt dan de bepaalde sector die in de vorige fase is genoemd. Alleen de verkoop van bepaalde (groepen van) artikelen, waarvoor specifieke vakkennis vereist is, wordt daarbij uitgezonderd.

*fase 3:* Het vakdiploma in *bijzonderheid* handhaven. In deze fase is de eis van vakbekwaamheid in zijn algemeenheid opgeheven, met uitzondering van bepaalde artikelen, waarvan de verkoop voorbehouden is aan hen die een bepaalde (praktische of theoretische) graad van kennis hebben. Het verschil tussen fase 3 en 2 is hierin gelegen, dat in fase 3 geen vakbekwaamheid vereist wordt, met uitzondering van bepaalde artikelen waarvoor zulks wel geldt, terwijl in fase 2 de eis van vakbekwaamheid als

(I. M.)



zodanig nog gesteld wordt, maar daarbij wordt de bevoegdheid tot verkoop van artikelen niet beperkt tot de branche of sector waarin het vakdiploma is behaald.

*fase 4:* De fase waarin de verplichte eis tot vakbekwaamheid wordt *opgeheven*. In deze fase wordt getracht langs vrijwillige weg het verwerven van de noodzakelijke vak-kennis te stimuleren. Voor zover uit andere motieven dan vakbekwaamheid — bijv. het gevaar voor de veiligheid of volksgezondheid — de verkoop van enige artikelen niet geheel kan worden vrijgegeven, zal zulks door middel van de specifiek op die belangen gerichte wetgeving moeten worden geregeld, zoals de Geneesmiddelenwet, de Warenwet, de Vuurwapenwet e.d.

Hoe men ook over de toekomst van de vestigingswet denkt en ongeacht de mate waarin men de afschaffing van de eis van vakbekwaamheid al dan niet voorstaat, toch ontkomt men niet aan het feit, dat in de nabije of verre toekomst deze in fasen aangegeven liquidatie van de vestigingswetgeving zich onherroepelijk zal gaan voltrekken, daar het handhaven van de verplichting tot vakbekwaamheid, gegeven de te verwachten ontwikkeling, misschien wel mogelijk, maar dan toch wel in velerlei opzicht steeds meer onverantwoord zal blijken te zijn. Niemand zal beweren, dat het verantwoord is om ineens van fase 1 in fase 4 te geraken en dus van vandaag op morgen de vakbekwaamheidseis maar meteen op te heffen, maar naarmate men meer doordrongen raakt van de nadelen die aan ons systeem van vestigingswetgeving kleven en die zich steeds meer gaan openbaren, zal men de tijd om tot fase 4 te geraken willen bekorten. Het is vanuit deze gedachtengang, dat wij ons vervolgens afvragen welke bijdrage het ontwerp-advies Vestigingsbeleid voor de detailhandel heeft geleverd tot de gedachtenvorming over het toekomstig vestigingsbeleid.

#### Kritische opmerkingen ten aanzien van de uitgangspunten van het ontwerp-advies

**I**N de notitie die de adviesaanvraag van de Staatssecretaris begeleidt, worden in feite twee kernvragen gesteld <sup>1)</sup>:

a. Weegt de positieve waarde van de vakbekwaamheid op tegen de belemmering in de bewegingsvrijheid die er uit voortvloeit?

b. Zou voor de gehele detailhandel niet beter kunnen worden volstaan met de eis van kredietwaardigheid en handelskennis of, met andere woorden, zou de eis van vakbekwaamheid niet beter kunnen worden afgeschaft?

Wie zou verwachten in het advies een duidelijk gemotiveerd antwoord op deze beide kernvragen te vinden, die toch immers bepalend zijn voor de aan het toekomstig vestigingsbeleid te geven inhoud, wordt hierin na lezing van de enkele zinnen die het uitgangspunt hadden moeten zijn voor het rapport, teleurgesteld <sup>2)</sup>.

Ten aanzien van de eerste vraag wordt slechts gesteld „dat de tijd is aangebroken om met een open oog voor de *positieve* zijden van de vestigingswet te trachten een aanpassing te vinden aan de wensen, die in verschillende sectoren leven”. Bij het beantwoorden van deze vraag

wordt derhalve de positieve waarde van de vestigingswetgeving c.q. van de eis van vakbekwaamheid niet gerelativeerd, rekening houdende met de aan de vestigingswetgeving verbonden nadelen, maar wordt de positieve waarde veeleer nog eens benadrukt. Op zich zou dit verantwoord kunnen zijn, mits de motivering hiertoe juist is. Afgezien van de positieve waarde gelegen in het verplicht kunnen stellen van de vakopleiding, worden de verdere positieve waarden door de Commissie echter gezocht in elementen die nooit aan de vestigingswetgeving ten grondslag mogen liggen, gezien de doelstelling van deze wetgeving. De Commissie vermeldt in dit geval het voorkomen van eventuele nadelige bij-effecten van de parallelisatie en de beschermende werking voor bepaalde ondernemingen <sup>3)</sup>. Duidelijk komt in dit geval ook naar voren dat het accent bij de beoordeling van de positieve en negatieve waarden van de vestigingswetgeving vaak verschillend wordt gelegd. Elders <sup>4)</sup> hebben wij gemotiveerd, dat bij de beoordeling van de positieve en negatieve waarden van de vestigingswetgeving het accent is komen te liggen op de negatieve waarden, hetgeen tot de conclusie heeft geleid dat het continueren van de vestigingswetgeving in zijn huidige vorm onverantwoord is. Uitgaande van de noodzaak om de negatieve waarden te elimineren komt men dan tot de uitspraak, dat getracht moet worden de ongetwijfeld aanwezige positieve waarden zo goed mogelijk anderszins te verwezenlijken, waartoe wij ook enige suggesties hebben gedaan. Ook de Staatssecretaris legt in zijn notitie het accent op de negatieve waarden en komt dan tot de hiervoor weergegeven vraagstelling. De Commissie legt echter het accent op de positieve waarden en tracht dan de negatieve waarden zoveel mogelijk te elimineren. Het huldigen van deze principiële afwijkende opvatting wordt niet alleen niet gemotiveerd, maar bovendien ontkomt men niet aan de indruk dat de doelstelling en het uitgangspunt van de vestigingswet niet juist worden geïnterpreteerd, hetgeen weer niet verwonderlijk is gezien de opmerking dat de Commissie „geen aanleiding heeft gevonden de wet zelf of de daarin vervatte principes in zijn beschouwingen te betrekken” <sup>5)</sup>. De Commissie gaat er daarbij niet van uit dat het vestigingsbeleid zich moet aanpassen aan de concrete, zich steeds wisselende, feitelijke situatie, maar stelt dat door een evoluerend aangepast beleid bereikt wordt dat het bedrijfsleven zich aan dat beleid kan aanpassen <sup>6)</sup>.

Daar bij het onderling afwegen van de positieve en negatieve waarden van de vestigingswetgeving in de toekomst, gegeven de steeds verder gaande ontwikkeling, het accent steeds meer op de negatieve waarden zal komen te vallen, wordt bij het eenzijdig uitgaan van de positieve waarden geen rekening gehouden met de te verwachten ontwikkeling, hetgeen in een advies, handelend over het toekomstige vestigingsbeleid, een tekortkoming is. Hiermede houdt onmiddellijk verband onze kritiek ten aanzien van de tweede gestelde vraag, nl. de vraag of de eis van vakbekwaamheid zou kunnen worden afgeschaft. Deze vraag doet de Commissie af met de opmerking dat het zonder meer opheffen van de verplichting tot het behalen van bepaalde vakdiploma's lijkt op „het weggooien van

<sup>1)</sup> De notitie is als vervolg bijlage I in het ontwerp-advies opgenomen; de bedoelde vragen worden gesteld op de blz. 37 en 38. Het ontwerp-advies is gepubliceerd onder de titel *Het Vestigingsbeleid voor de detailhandel, Ontwerp-advies aan de Staatssecretaris van Economische Zaken inzake het toekomstige vestigingsbeleid voor de detailhandel*.

<sup>2)</sup> De hiernavolgende aanhaling is opgenomen op blz. 14 van het ontwerp-advies (cursivering recensent).

<sup>3)</sup> Blz. 15 van het ontwerp-advies.

<sup>4)</sup> *Vestigingswet en Dynamiek, Beschouwing omtrent het statische karakter van de vestigingswetgeving in verband met de dynamische ontwikkeling in de detailhandel*, Leiden 1962, blz. 175-192.

<sup>5)</sup> Blz. 8 van het ontwerp-advies.

<sup>6)</sup> Blz. 15 van het ontwerp-advies.

het kind met het badwater" <sup>7)</sup>, een — zeker in het licht van de omstandigheid dat juist te dien aanzien om advies is gevraagd — voor de kwaliteit van het rapport typerende uitspraak.

Duidelijk mist men in het advies van de Commissie de stellingname vanuit de toekomst. Wanneer men immers vanuit de toekomstige situatie zoekt naar een in de huidige situatie verantwoorde vorm van vestigingswetgeving, dan komt men tot een constructie die ook op de toekomst is afgestemd. Hierbij dient beseft te worden dat, hetgeen de Commissie nu voorstelt, pas rond 1970 verwezenlijkt kan worden <sup>8)</sup>. Wanneer men zich realiseert welke veranderingen zich in de komende jaren nog zullen gaan voltrekken, dan kan niet voorbijgegaan worden aan de noodzaak, rekening te houden met de situatie zoals deze zich zal voordoen op het tijdstip waarop de herziene toepassing van de vestigingswet een feit wordt, nog maar afgezien van het feit dat de dan geldende wetgeving ook op de verdere toekomst moet zijn gericht. Deze gedachte heeft de Commissie kennelijk geen problemen opgeleverd, daar zij haar mening om de eis van vakbekwaamheid te handhaven motiveert met de uitspraak dat een dergelijke rigoureuze ingreep niet geboden is door de huidige structuur van de detailhandel, noch door de te verwachten ontwikkelingen binnen een enigermate afzienbaar tijdsbestek <sup>9)</sup>.

#### Kunnen de zgn. blokbesluiten de voor de toekomst noodzakelijke ruimte bieden?

**D**AAR de Commissie de oplossing van de wettelijke beperking inzake de assortimentssamenstelling uitsluitend vanuit de huidige situatie heeft bekeken, is geen aandacht gegeven aan de inhoud van de vestigingswetgeving „op de lange termijn”. Het afwijzen van de noodzaak om de vakbekwaamheidseisen nu of in de toekomst op te heffen heeft geleid tot een constructie die niet beoogt een geleidelijke overgang mogelijk te maken naar een nieuwe situatie, waarin de eis van vakbekwaamheid niet meer in zijn algemeenheid of wellicht in het geheel niet meer gesteld wordt. Wanneer men de „blokbesluitconstructie” van de Commissie plaatst in de hiervoor aangegeven fasen-indeling, dan constateert men dat deze constructie uitsluitend in fase 1 thuis hoort. Er is daarbij nagelaten aansluiting te zoeken op de daarna volgende fasen, een aansluiting die — met het oog op de toekomst — toch had moeten worden aangegeven. De constructie van de Commissie komt dan ook voor een belangrijk deel overeen met de constructie die de wetgever thans in de nieuwe vestigingsbesluiten volgt om de noodzakelijke ruimte te creëren, zij het dat door het openmaken van de branches binnen een bepaalde sector de bewegingsvrijheid van de ondernemer duidelijk is vergroot. Als zodanig is thans wel een stap vooruit gezet, maar dit is nog geen stap op een weg die in de toekomst verder zal worden ingeslagen; de Commissie blijft met haar advies in de fase waarin wij thans verkeren.

<sup>7)</sup> Blz. 14 van het ontwerp-advies.

<sup>8)</sup> M. G. van de Kaa: „Middenstand vraagt om nieuw vestigingsbeleid”, *Elseviers Weekblad*, 16 juli 1966.

<sup>9)</sup> Blz. 14 van het ontwerp-advies.

Zich beperkend tot de huidige situatie heeft de Commissie ook geen oplossing gezocht voor een intensiever verkeer tussen de blokken onderling. Wanneer een dergelijke poging gedaan zou zijn, zou de Commissie geconfronteerd worden met de technisch nagenoeg onuitvoerbare mogelijkheid om voor al de verschillende ontwikkelingen en situaties een oplossing te creëren, hetgeen de grenzen van de toepassingsmogelijkheid van de vestigingswetgeving zou overschrijden. Bij het overwegen van de vraag wat in een dergelijke situatie de oplossing is, wordt het probleem van het wel dan niet continueren van de vakbekwaamheidseis in zijn huidige vorm eigenlijk pas duidelijk gesteld. Deze vraag heeft de Commissie echter omzeild.

Afgezien nog van de beperkingen die ook in een sectorwijze indeling van de detailhandel zijn gelegen, daar het economisch verantwoorde assortiment ook niet door grenzen van sectoren wordt afgebakend, wordt men tevens geconfronteerd met het probleem welke inhoud aan het vakdiploma moet worden gegeven. Het wordt immers uit praktische overwegingen onmogelijk een zodanige inhoud te geven aan de deels op één van de vormen van bedrijfsuitoefening in bijzonder afgestemde vakbekwaamheidseis, dat ook bij het uitoefenen van meerdere bedrijfsuitoefeningen de door de Commissie zo belangrijk geachte branchekennis in voldoende mate aanwezig is. Hierbij dient niet alleen aan de opleiding gedacht te worden, maar ook aan het praktische nut dat de ondernemer heeft van een dergelijke opleiding, die wellicht meer omvattend is — zowel wat betreft de inhoud van de vakkennis, alsook wat betreft het aantal bedrijfsuitoefeningen waarop deze kennis betrekking heeft — dan voor hem in de gegeven situatie noodzakelijk is. Daar de Commissie zich voorstelt in de eis van vakbekwaamheid met name de bedrijfs-economische branchekennis op te nemen, wordt dit praktische probleem niet eenvoudig.

Het is hierbij echter ook zeer de vraag of de in het vakdiploma op te nemen eisen nu ook wel in het vakdiploma thuis horen. Zo deze vraag ontkennend dient te worden beantwoord — de verdere uitwerking van de gedachten van de Commissie zal hierin meer inzicht geven — dan kan men zich ook in dit verband opnieuw afvragen of in plaats van het ombuigen van de eis van vakbekwaamheid niet beter gestreefd zou kunnen worden naar één diploma dat toegang geeft tot de gehele detailhandel en waarin een zo breed mogelijke algemene bedrijfseconomische ondergrond zou kunnen worden gegeven aan de ondernemer, op basis waarvan de dan verder noodzakelijke bedrijfs-economische kennis, alsmede de noodzakelijke specifieke branchekennis, aangepast aan de concrete voor de ondernemer geldende situatie, langs vrijwillige weg zouden kunnen worden verworven.

Het is deze vraag die de Staatssecretaris ook aan het Hoofdbedrijfschap heeft gesteld, een vraag waarop het Hoofdbedrijfschap — als het het ontwerp-advies in zijn huidige vorm overneemt — een antwoord schuldig blijft, ondanks het feit dat het na een studie van bijna 2½ jaar pretendeert een advies inzake het toekomstige vestigingsbeleid te geven.

's-Gravenhage.

Dr. G. F. A. DE JONG.

(I. M.)

**§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §**

# Kapitaalcoëfficiënt en investeringsrendement

DEZER dagen werd in dit tijdschrift, in één maand tijd, twee maal onze wekelijkse aandacht gevraagd voor het begrip kapitaalcoëfficiënt. In *E.-S.B.* van 29 juni jl. vestigt Dr. J. A. Wartna deze aandacht nog eens op het relatief hoge peil van onze marginale kapitaalcoëfficiënt, „m.a.w.” op de vraag „waarom in Nederland relatief zoveel moet worden geïnvesteerd om een bepaalde toeneming van het inkomen te kunnen bewerkstelligen”. Wartna relateert dan de gemiddelde en de marginale kapitaalcoëfficiënt, alsmede de bewegingen in beide groot-heden, aan elkaar, ten einde zowel de huidige als de toekomstige macro-economische rentabiliteit van de investeringen in ons land met die van andere landen te kunnen vergelijken. In *E.-S.B.* van 27 juli jl. stelt daarentegen Dr. A. van Doorn, dat de gemiddelde en de op de gebruikelijke wijze gedefinieerde — en ook door Wartna gehanteerde — marginale kapitaalcoëfficiënt te enen male ongeschikt zijn als maatstaf voor het macro-economisch kapitaalrendement. Doordat beide een sterk geflatteerd beeld van dat rendement zouden opleveren, zouden zij Solow en Tinbergen tot aanvechtbare uitspraken hebben verleid nopens de wenselijkheid van verhoging van de nationale spaarquote en in het bijzonder laatstgenoemde auteur tevens tot een aanvechtbare uitspraak nopens een verlegging van de beslissing over het spaarniveau van de individuen naar de overheid. Van Doorn verwerpt daarom de gebruikelijke conceptie van de marginale kapitaalcoëfficiënt geheel en vervangt haar door een andere, door hem de „echte” marginale kapitaalcoëfficiënt genoemd, welke volgens zijn becijferingen een aanmerkelijk lager investeringsrendement oplevert. De lichte verwarring, die wellicht bij enkele lezers van *E.-S.B.* door deze verschillen van opvatting is teweeggebracht, geeft mij aanleiding met hen de omstreden denk-werktuigen nog eens rustig te bekijken.

## Gemiddelde en marginale kapitaalcoëfficiënt

Laat ons beginnen met de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt, omtrent welks definitie geen meningsverschil bestaat. De gemiddelde — macro-economische — kapitaalcoëfficiënt is de verhouding tussen de waarde van de nationale kapitaalvoorraad en het nationaal inkomen ( $K/Y$ ). Bij de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt wordt derhalve het totale nationaal inkomen van één jaar in relatie gebracht met slecht. één productiefactor, nl. het in dat jaar aanwezige kapitaal. Het ligt voor de hand om bij de marginale kapitaalcoëfficiënt hetzelfde te doen, d.w.z. de totale additie in één jaar aan het nationaal inkomen in relatie te brengen met de additie in dat jaar aan de éne productiefactor, de nationale kapitaalvoorraad ( $\frac{\Delta K}{\Delta Y}$  of, exacter,  $\frac{dK}{dt} / \frac{dY}{dt}$ ).

De hier gehanteerde — gebruikelijke — definitie van de marginale kapitaalcoëfficiënt heeft niet slechts een zekere elegantie, zij is ook doelmatig. In de eerste plaats is zij op eenvoudige wijze uit het beschikbare cijfermateriaal (nationale inkomens- en investeringscijfers) te berekenen. In de tweede plaats is het op deze wijze mogelijk de toekomstige ontwikkeling van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt uit de huidige waarde van de marginale kapitaalcoëfficiënt af te leiden. Is de marginale kapitaalcoëfficiënt hoger dan de gemiddelde, dan stijgt de laatste, is hij lager dan de gemiddelde, dan geschiedt het omgekeerde en is hij gelijk

aan de gemiddelde, dan blijft de laatste constant. Van deze samenhang maakt Wartna gebruik om een blik in de toekomst te werpen. En ten slotte is het — dankzij de ver-nuftige vondst van laatstgenoemde de trendmatige toeneming van de (onbekende) kapitaalvoorraad gelijk te stellen aan die van de (bekende) investeringen — mogelijk uit deze marginale kapitaalcoëfficiënt de gemiddelde te berekenen, volgens de door Wartna gegeven formule:

$$\frac{K}{Y} = \frac{\Delta K}{\Delta Y} \cdot \frac{\Delta Y}{Y} / \frac{\Delta K}{K}$$

oftewel de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt is gelijk aan de marginale kapitaalcoëfficiënt, vermenigvuldigd met het quotiënt van de groeivoet van het nationaal inkomen en de groeivoet van de kapitaalvoorraad.

VAN Doorn prefereert een andere conceptie van de marginale kapitaalcoëfficiënt, nl. de verhouding tussen de additie aan de kapitaalvoorraad en de daaruit resulterende additie aan het nationaal inkomen. (Dus de reciproke van  $\delta Y / \delta K$  in plaats van die van  $\frac{dY}{dt} / \frac{dK}{dt}$ ). Hij verbreekt daarmee dus de symmetrie tussen de begrippen marginale en gemiddelde kapitaalcoëfficiënt en offert daarmee een gemakkelijk berekenbare grootheid op, die ons in staat stelt zowel de omvang van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt, als de richting waarin deze zich in de toekomst zal gaan bewegen, te bepalen. Weliswaar legt ook Van Doorn een relatie tussen zijn marginale en de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt; een relatie die uiteraard tevens de kapitaalelasticiteit van de produktie bevat. Met behulp van deze relatie zouden we de gemiddelde (resp. de „echte” marginale) kapitaalcoëfficiënt echter alleen kunnen berekenen indien de „echte” marginale (resp. de gemiddelde) kapitaalcoëfficiënt en de kapitaal-elasticiteit van de produktie bekend zouden zijn, quod non. Wat bij Wartna een relatie was tussen één onbekende (de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt) en 3 bekenden (de marginale kapitaalcoëfficiënt, de groeivoet van het nationaal inkomen en die van de kapitaalvoorraad, alias van de investeringen), wordt dus bij Van Doorn in feite een relatie tussen 3 onbekenden.

## Marginale kapitaalrentabiliteit

Natuurlijk staat tegenover al deze nadelen ook een voordeel. De door Van Doorn gehanteerde marginale kapitaalcoëfficiënt is immers *per definitie* gelijk aan de reciproke van de marginale rentabiliteit van het kapitaal, terwijl de gebruikelijke conceptie van de marginale kapitaalcoëfficiënt dit slechts onder bepaalde omstandigheden

(I.M.)

**spaar** veilig en  
vertrouwd  
met een Spaardeposito.  
4½-5% rente (resp. 6 mnd. en  
1 jaar opzegging)  
**Algemene  
Bank Nederland**  
(Nederlandsche Handel-Maatschappij  
— De Twentsche Bank)

is. We moeten hierbij goed onderscheiden tussen de macro-economische en de bedrijfseconomische investerings-rentabiliteit. Terwijl bij bedrijfseconomische rentabiliteits-berekeningen alleen de te behalen winst — al of niet inclusief de kapitaalrente — als resultaat van de investeringen pleegt te worden aangemerkt, *kunnen* tot het nationaal-economisch resultaat van een investering in beginsel alle componenten van het nationaal inkomen behoren, dus behalve kapitaalrente en -winst, tevens arbeids- en ondernemersloon. Wanneer alléén de produktiefactor kapitaal schaars is, kan het dan ook zinvol zijn de gehele additie aan het nationaal inkomen aan de investeringen toe te schrijven. In dit geval, dat bij de ontwikkelingslanden — en bij de ontwikkelde landen bij grote werkloosheid — soms dicht benaderd wordt, is de marginale (macro-economische) rentabiliteit van het kapitaal tevens gelijk aan de reciproke van de marginale kapitaalcoëfficiënt in de gebruikelijke zin, of anders gezegd, vallen de gebruikelijke conceptie van de marginale kapitaalcoëfficiënt en die van Van Doorn samen. Dat is óók het geval, wanneer bij een overvloed aan ongeschoolde arbeidskrachten weliswaar geschoolde arbeid schaars is, doch onder de investeringen tevens de „investment in man” wordt begrepen, een in de ontwikkelingseconomie niet ongebruikelijke procedure. Dit wat de marginale kapitaalcoëfficiënt betreft. In de bovengenoemde gevallen zou de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt alleen dan eveneens een juiste maatstaf vormen voor de macro-economische rentabiliteit van het kapitaal, als hij constant zou zijn in de tijd, d.w.z. als hij gelijk zou zijn aan de marginale kapitaalcoëfficiënt in de gebruikelijke zin, hetgeen afwezigheid van „economies of scale” impliceert.

In elk geval vormt in de ontwikkelde landen thans echter, het zij Van Doorn graag toegegeven, de marginale kapitaalcoëfficiënt in zijn gangbare interpretatie (of liever gezegd zijn reciproke) slechts een onzuivere maatstaf voor het macro-economisch investeringsresultaat. In zoverre kritiseert Van Doorn terecht Tinbergens wat onzorgvuldige formulering in „The 'best' economic order”<sup>1)</sup>. Hij zou deze kritiek ook op Wartna hebben kunnen richten, met name op diens, in de aanvang van dit artikel geciteerde, zinsnede, die eigenlijk had moeten luiden: „waarom in Nederland met een bepaalde toeneming van het inkomen relatief zulke hoge investeringen *gepaard gaan*”. Dit is echter pure schoolmeesterij. Belangrijker is of het door Van Doorn becijferde investeringsrendement voor een land als Nederland thans bij benadering juist is.

#### Enkele cijfers

Van Doorn baseert zich op de Cobb-Douglas produktiefunctie, met een kapitaal elasticiteit van de produktie van 0,3 en neemt een gemiddelde kapitaalcoëfficiënt aan van 4. Hij vindt dan een „echte” marginale kapitaalcoëfficiënt van  $4 : 0,3 = 13$ . Immers, een netto investering ten bedrage van 1 pCt. van de kapitaalvoorraad, oftewel 4 pCt. van het inkomen (gemiddelde kapitaalcoëfficiënt 4) levert op een toeneming van het inkomen met 0,3 pCt. (kapitaal elasticiteit van de produktie 0,3). Uit de gevonden kapitaalcoëfficiënt resulteert een kapitaalrentabiliteit van  $1/13$  of 7,5 pCt.

**N**U is echter het moderne inzicht, dat de technische vooruitgang, die, naast de kwaliteitsverbetering van de arbeids-input, accommodatie vindt in de trend-factor van de Cobb-Douglas produktiefunctie, niet onaf-

hankelijk is van de toeneming van de kapitaalvoorraad. Doordat de nieuwe kapitaalgoederen een hoger produktievermogen hebben dan de oudere, wordt de technische vooruitgang immers juist in de investeringen geïncorporeerd. Hierdoor wordt in de Cobb-Douglas produktiefunctie de invloed van de investeringen op de toeneming van het nationaal inkomen onderschat<sup>2)</sup>. Weliswaar behoeft door het bovenstaande de waarde van de kapitaal elasticiteit van de produktie op zichzelf geen verandering te ondergaan. De toeneming van het produktievermogen van het kapitaal is echter groter dan in het bedrag van de netto investeringen uit de nationale jaarrekeningen tot uitdrukking komt, evenals de toeneming in produktievermogen van de arbeids-input, als gevolg van de voortdurende kwaliteitsverbetering daarvan, groter is dan in het aantal man-uren wordt uitgedrukt. Gemeten in het effect van de investeringen op het nationaal inkomen komt dit op hetzelfde neer als een onderschatting door de Cobb-Douglas produktiefunctie van de kapitaal elasticiteit van de produktie. Gezien de grote rol, die de trendterm van deze functie bij elke statistische toetsing toevalt, vermoedelijk zelfs een aanzienlijke onderschatting. Blijkens onderzoeken door ondergetekende op het Nederlandsch Economisch Instituut verricht, waarschijnlijk wel met de helft. Wanneer we nu tevens de door Van Doorn veronderstelde gemiddelde kapitaalcoëfficiënt van 4 vervangen door de door Wartna berekende van 3, dan bedraagt de „echte” marginale kapitaalcoëfficiënt van Van Doorn  $3 : 0,6 = 5$  en de macro-economische investeringsrentabiliteit  $1/5$  of 20 pCt., hetgeen ongeveer de waarde is welke door Solow wordt gevonden en al tamelijk dicht in de buurt van die van Tinbergen komt. Overigens komt Solow niet via de door Van Doorn gewraakte marginale kapitaalcoëfficiënt tot dit rentabiliteitscijfer, maar juist via een variant van de Cobb-Douglas produktiefunctie die rekening houdt met de leeftijdsopbouw van de kapitaalvoorraad, een verfijning waarvan hij de auctor intellectueel is, terwijl Tinbergen vnl. de ontwikkelingslanden op het oog heeft, waar, zoals we zagen, de omstandigheden geheel anders kunnen liggen.

Mijnsheerenland.

R. IWEMA.

<sup>2)</sup> Dat zou niet het geval zijn indien de kapitaalvoorraad gewaardeerd werd op vervangingswaarde. Dit zou namelijk impliceren dat in deze kapitaalvoorraad de oudere investeringen werden afgeschreven, rekening houdend met hun relatieve daling in produktiviteit ten opzichte van nieuwe investeringen. Zie Prof. Dr. L. H. Klaassen: *The Solow production function and the measurement of the capitalstock*, N.E.I. 1963.

(I. M.)



Beleggen in goud

**GOLDMINES**

Een bloemlezing uit de Zuidafrikaanse goudmijnen. Vraagt inlichtingen of toezending van documentatiemateriaal bij de beheerder Algemene Bank Nederland.

<sup>1)</sup> *Hong Kong Economic Papers*, juni 1961.

# Opheffing van de scheiding tussen handelsbanken en spaarbanken in de Verenigde Staten?

DE „agressieve concurrentie” tussen de handelsbanken en andere financiële instellingen, speciaal de spaarbanken, is uitgegroeid tot een rente-oorlog, aldus een prominente figuur in spaarbankkringen. De „oorlog” bestaat in het proberen te onttrekken van elkaars spaar- of termijndeposito's door het betalen van steeds hogere creditrenten.

In een vorig artikel <sup>1)</sup> is uiteengezet dat de strijd is begonnen met het afgeven van depositocertificaten (C.D.'s) door de handelsbanken. Dit zijn verhandelbare bewijzen van deponering van termijndeposito's. Werden deze depositobewijzen aanvankelijk slechts uitgereikt in grote denominaties (\$ 100.000 of hoger), thans zijn er C.D.'s van \$ 25, terwijl de rentevergoeding is gestegen tot 5½ pCt.

De C.D.'s hebben inderdaad grote bedragen bij de spaarbanken weggetrokken <sup>2)</sup>, met het gevolg dat de spaarbanken hun creditrente ook moesten verhogen. Handelsbanken en spaarbanken zijn echter aan verschillende wetten onderworpen en daardoor zijn de voorwaarden waaronder zij werken niet gelijk. De spaarbanken kunnen thans officieel 5 pCt. creditrente betalen; zij mogen hoger gaan, maar dan verliezen zij zekere herbeleningsfaciliteiten bij haar districtsbanken. Dit is intussen gebeurd en enige „spaar- en leningsbanken” betalen thans 5½ pCt. voor hun gelden plus een speciale bonus van ½ pCt. De veiligheid van de spaargelden wordt hierdoor uiteraard verminderd.

De concurrentie tussen de handelsbanken enerzijds en de „mutual savings banks” en „savings and loan associations” anderzijds wordt voorts beïnvloed door het feit dat laatstgenoemde instellingen een grote mate van belastingvrijdom genieten (omdat het onderlinge, niet op winstbejag gerichte, instellingen zijn), terwijl de handelsbanken ten volle aan de vennootschapsbelasting onderworpen zijn en ook andere belastingfaciliteiten, die de spaarbanken genieten, ontberen.

Er is een grote mate van sympathie voor de spaar- en leenbanken, die opgericht zijn om de kleine spaarder en de aspirant-huizenbezitter te helpen, een categorie van personen waaraan de handelsbanken vroeger weinig of geen aandacht besteedden.

Om de enorme groei van de C.D.'s enigszins te stuiten, heeft de Federal Reserve Board onlangs de kasreserve, vereist voor termijndeposito's, waartegen C.D.'s afgegeven worden, verhoogd van 4 pCt. tot 5 pCt. (het maximum percentage is 6 pCt.). De algemene opinie is dat deze maatregel weinig of geen effect zal hebben, voor zover het de aantrekking van termijndeposito's betreft. Wel effect heeft de maatregel gehad op de rente die de banken aan hun cliënten in rekening brengen. De „prime loan”-rente is verhoogd van 5½ pCt. tot 5¾ pCt. Enkele banken

bleven aanvankelijk 5½ pCt. berekenen, indien de cliënt bij de bank een deposito (direct opvraagbaar) onderhield van minstens 20 pCt. van de lening.

Hier komt het merkwaardige verschijnsel tot uiting dat de Amerikaanse handelsbanken van hun kredietnemers verwachten, dat zij tegelijkertijd een deposito bij de bank aanhouden. Onder het Amerikaanse boekingsstelsel is dit heel eenvoudig. De cliënt wordt bij de verstrekking van de lening gecrediteerd voor het volle bedrag der lening, terwijl hij aan de andere zijde gedebiteerd wordt. Verwacht wordt dat de lening niet geheel wordt opgenomen, of dat uit andere middelen een deposito wordt aangehouden. Zou dit niet het geval zijn dan zou de bank geen geld kunnen uitlenen tegen 5½ of 5¾ pCt., terwijl zij voor het grootste deel van haar deposito's (termijndeposito's) 5½ pCt. betaalt, waarbij dan nog komt 0,38 pCt., zijnde de „kosten” van de verplichte 5 pCt. reserve.

In een onlangs gehouden rede <sup>3)</sup> noemde de Vice Chairman van de Federal Reserve Board, J. L. Robertson, de toestand onhoudbaar. Hij suggereerde eenvormige regels voor handelsbanken en spaarbanken („mutual savings banks” en „savings and loan associations”). Dit komt hierop neer dat alle spaarbanken op verzoek (en na registratie) het gehele bankbedrijf zouden kunnen uitoefenen. Spaarbanken zouden ook direct opvraagbare deposito's mogen aantrekken, waaraan een cheque-verkeer zou zijn verbonden. Anderzijds zouden haar belastingvoordelen vervallen. Voor beide groepen van instellingen zouden gelijke liquiditeitsregels gelden.

Om te beginnen zouden, aldus Robertson, de handelsbanken bevrijd moeten worden van de verschillende controle-instanties: de Controller of the Currency, de Federal Reserve Banks en de Federal Deposit Insurance Corporation. In plaats daarvan zou één nieuwe controle-instantie moeten komen, de „Federal Banking Commission”, waarvan de leden zouden moeten worden benoemd door de President.

<sup>3)</sup> Peoria, Illinois, 17 mei 1966.

(I.M.)

<b>WARMTE</b>	<b>TECHNIEK</b>
<b>BEUKERS</b>	<b>SCHIEDAM</b>

<sup>1)</sup> Zie E.-S.B. van 18 mei 1966.

<sup>2)</sup> Door de uitgifte van de C.D.'s zijn de termijndeposito's thans reeds tot \$ 37 mrd. opgelopen.

Het opheffen van de scheidslijn tussen handelsbanken en spaarbanken vindt wel aanknopingspunten in de Amerikaanse economische literatuur. In een recent verzamelwerk <sup>4)</sup> zijn enkele artikelen herdrukt, waarin er op wordt gewezen dat het onderscheid tussen handelsbanken en andere financiële instellingen kleiner is dan meestal wordt

<sup>4)</sup> *Readings in Money, National Income and Stabilization Policy*, Ed. by W. L. Smith and R. L. Teigen. Homewood, Illinois 1965.

gedacht. Tobin <sup>5)</sup> noemt het verschil slechts gradueel. Een artikel van John G. Gurley en Edward S. Shaw: *Financial Intermediaries and the Saving-Investment Process*, gaat in dezelfde richting <sup>6)</sup>.

Los Angeles.  
Graduate School of Business  
Administration, Univ. of California.

Prof. Dr. H. W. J. WIJNHOLDS.

<sup>5)</sup> James Tobin: *Commercial Banks as Creators of „Money“*.

<sup>6)</sup> Zie in het bovengenoemde verzamelwerk.



## BANDEN E.-S.B. 1965

Er zijn nog enkele banden beschikbaar voor de jaargang 1965. Zendt uw bestelkaart nu wel omgaande in daar de voorraad slechts beperkt is.

Besteladres:

N.V. Koninklijke Nederlandsche  
Boekdrukkerij H. A. M. Roelants.  
Postbus 42, Schiedam.



Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave



deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

E.-S.B. 31-8-1966



## SMIT-KINDERDIJK

De Directie van Smit Kinderdijk te Kinderdijk  
(lid van de I.H.C. Holland groep),  
nodigt gegadigden uit te solliciteren naar de functie van

# Administrateur

teneinde allereerst de huidige functionaris die over enkele jaren de pensioengerechtigde leeftijd bereikt bij te staan om vervolgens, bij gebleken geschiktheid, diens functie volledig over te nemen.

De I.H.C. Holland groep omvat Werf Gusto - Schiedam; Verschure - Amsterdam; De Klop - Sliedrecht en Smit Kinderdijk - Kinderdijk.

Het productieprogramma omvat o.a. baggermaterieel, speciale vaartuigen, dieselmotoren, aluminium verwerking, engineering.

Van gegadigden wordt verwacht dat zij zelfstandig de leiding van de administratie op zich kunnen nemen en de directie bijstaan in haar beleidstaak.

Voor een juiste vervulling van deze belangrijke functie is nodig dat gegadigden in het bezit zijn van het H.B.S. diploma en het S.P.D. of akte M.O. Boekhouden.

Kennis van en ervaring met moderne administratie methoden is bovendien noodzakelijk.

Leeftijd: minimum 35 jaar.

De Directie verleent; zo nodig, actieve medewerking aan het verkrijgen van een goede woning voor de aan te stellen functionaris.

Gegadigden worden verzocht te schrijven aan de Directie van Smit Kinderdijk, Postbus 1, Kinderdijk. Zij moeten bereid zijn aan een psycho-technisch onderzoek deel te nemen.



### Geldmarkt

DE laatste helft van augustus was een periode, waarin een duidelijke ontspanning in de situatie op de geldmarkt is opgetreden. Het best laat zich dit aan het verloop van de daggeldrente illustreren. Op 17 augustus daalde deze rentevoet van 5 pCt. tot 4½ pCt.; op 24 augustus werd de rente verder tot 4 pCt. verlaagd en op 26 augustus tot 3½ pCt. Een belangrijke factor in deze ontwikkeling is de seizoendaling in het uitstaande bankpapier geweest. Begin juli bereikte de omloop reeds f. 8.231 mln. om op 18 juli met f. 8.267 mln. het hoogste punt van het jaar te bereiken. Op 22 augustus was er f. 7.808 mln. in circulatie zodat per saldo f. 459 mln. de kassen der banken is teruggevloeid. Verkoop van valuta aan De Nederlandsche Bank door de banken heeft in dezelfde periode eveneens belangrijk tot de verruiming bijgedragen. Men kan zeggen, dat de uitzetting van de bankbiljettencirculatie grotendeels is gefinancierd door uit het buitenland teruggekomen middelen. Toen het bankpapier uit de omloop terugkeerde werd de markt ruimer.

Een belangrijk deel van de middelen, waarover de banken de beschikking hebben gekregen, is gebruikt om de schuld aan De Nederlandsche Bank af te lossen. Op 5 juli bedroeg deze nog f. 396 mln., op 22 augustus f. 54 mln. Het vervallen van het door de banken aan De Nederlandsche Bank verdisconteerde schatkistpapier heeft op de geldmarktsituatie geen invloed, omdat het hier gaat om een betaling van de Schatkist aan de Centrale Bank. Het Ministerie van Financiën heeft zich behendig door de moeilijke tijd heengeworsteld. Half juli was het Staats tegoed tot slechts enkele tonnen teruggelopen. Door alle mogelijkheden uit te buiten, zoals opnemen van kasgeldleningen, gebruik van herfinancieringsmogelijkheden bij De Nederlandsche Bank, aantrekkelijke rente voor schatkistpapier en wellicht door versnelling bij de inning van

belastingen en vertraging bij de uitgaven beschikte de Schatkist 22 augustus weer over f. 309 mln. De storting op de 7 pCt. Staatslening is aanstaande.

### Kapitaalmarkt

OP de kapitaalmarkt kenmerkte de maand augustus zich door een zekere rust. De rente bleef in dit tijdvak praktisch stabiel. De schaarse emissies werden goed ontvangen. Slechts op de beurs handhaaft zich een sombere stemming. De koersen staan constant onder druk, waardoor het koersniveau zich vrijwel dagelijks in benedenwaartse richting beweegt. Ten dele is dit een gevolg van een aanpassing aan het verhoogde renteniveau, voor een ander deel vreest men, niettegenstaande de expansie blijft aanhouden, dat hieraan mede door overheidsmaatregelen een spoedig einde zal komen en dat daarbij een teruggang tot de mogelijkheden behoort. Dit zou dan plaatsvinden onder omstandigheden, die door de aanhoudende kostenstijging niet sterk genoemd kunnen worden.

Sedert begin 1966 blijkt het algemeen gemiddelde indexcijfer met meer dan 20 pCt. te zijn gedaald. Het rendement op internationale aandelen begint de 5 pCt. thans te naderen, dat van de lokale aandelen heeft dit peil reeds overschreden.

De besparingen bij de traditionele spaarbanken lopen achter bij die van vorig jaar. Van januari tot en met juli 1965 heeft het verschil tussen stortingen en terugbetalingen f. 787,3 mln. bedragen, in het lopende jaar f. 694,7 mln., zodat er dus een achterstand is ontstaan van f. 92,6 mln. De handelsbanken zien echter kans deze achterstand te compenseren. Deze instellingen boekten in het eerste halfjaar 1966 een spaarverschil van f. 264,3 mln. tegen f. 161,3 mln. in dezelfde periode van 1965. Het totaal der besparingen uit deze bronnen vloeit dus tot nu toe iets rijkelijker dan vorig jaar. De handelsbanken hebben echter in

Op het sekretariaat van de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond is plaats voor een

### STAFFUNKTIONARIS

Zijn taak zal, naast werkzaamheden van meer algemene aard, in hoofdzaak bestaan uit het behartigen van de tuinbouwaangelegenheden in de onderscheiden sectoren van deze bedrijfstak.

Gedacht wordt aan een academicus, die kennis heeft van en grote belangstelling voor agrarische vraagstukken, zowel nationaal als internationaal; ervaring op organisatorisch gebied strekt tot aanbeveling. Salaris nader overeen te komen.

Datum van indiensttreding zo spoedig mogelijk.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties te richten, vóór 15 september aanstaande, aan het bestuur van de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond, Nieuwe Parklaan 105, Den Haag (Schev.).

### DE VERENIGDE H.V.A.-MAATSCHAPPIJEN N.V.

vraagt een

## jong stafemployé

die na een stage op het Hoofdkantoor bestemd zal worden voor uitzending naar een der overzeese vestigingen van het Concern.

Hiervoor wordt in de eerste plaats gedacht aan een jong jurist of drs. economie, terwijl ook kandidaten met diploma N.O.I.B. in aanmerking kunnen komen.

Goede beheersing der moderne talen strekt tot aanbeveling.

Sollicitaties met volledige inlichtingen betreffende leeftijd, opleiding en praktijk, uitsluitend schriftelijk aan het kantoor der Maatschappij, N.Z. Voorburgwal 162, Amsterdam.



de eerste helft van 1966 de verkregen spaargelden niet naar de kapitaalmarkt doorgevoerd. Integendeel, de beleggingen op de binnenlandse markt zijn in het eerste halfjaar met f. 100 mln. ingekrompen. Dit is mede een factor die de rente-ontwikkeling heeft beïnvloed.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	19 aug. 1966	26 aug. 1966
Algemeen .....	343	361 — 262	275	262
Internationale concerns .....	477	513 — 351	375	351
Industrie .....	313	322 — 251	260	251
Scheepvaart .....	136	140 — 102	107	102
Banken en verzekering .....	180	187 — 140	144	143
Handel enz. ....	163	167 — 128	132	128

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips .....	f. 112,50	f. 93,70	f. 88,10
Unilever, cert. ....	f. 114	f. 84,10	f. 80

	30 dec. 1965	19 aug. 1966	26 aug. 1966
Kon. Petroleum .....	f. 147,60	f. 127,90	f. 115,70
A.K.U. ....	f. 77,80	f. 58,40	f. 54,90
K.L.M. ....	f. 268	f. 520	f. 478
Hoogovens, n.r.c. ....	440	310	296½
E.M.S. ....	190	140	134½
Kon. Zout-Ketjen .....	765½	455	425
Zwanenberg-Organon .....	f. 171	f. 162,80	f. 158,50
Robeco .....	f. 222	f. 194	f. 190
New York. ....	/		
Dow Jones Industrials .....	964	805	781
Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b) ..	5,98	6,69	6,68
Aandelen: internationales b) ..	4,0	4,7	.
lokales b) .....	4,2	5,3	.
Disconto driemaands schatkist- papier .....	4¾	5,0	5,0

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

## WARMTE- EN ELECTROTECHNISCH ADVIESBUREAU J. A. VERHOEVEN N.V.

Als gevolg van de verdergaande expansie van ons raadgevend ingenieursbureau, met vestigingen in Amersfoort en Rotterdam, zoeken wij een

### economisch doctorandus

die rechtstreeks onder de overwegend technisch gerichte directie komt te ressorteren.

# ZS

In deze vertrouwenspositie zal hij zich met vrijwel alle beleidsvraagstukken, welke niet op zuiver technisch terrein liggen moeten bezighouden. Zo worden van hem bijdragen gevraagd ten aanzien van de financiering, de interne organisatie en het te voeren personeelsbeleid.

Hij moet leiding geven aan enkele niet-technische diensten en zelf de werving, selectie en introductie van personeel ter hand willen nemen.

Voor de vervulling van deze aantrekkelijke positie met standplaats Amersfoort, denken wij aan een econoom van 30-35 jaar, die mede op grond van zijn ervaring aan deze veelzijdige functie vorm en inhoud kan geven.

Bij het zoeken naar huisvesting kan op daadwerkelijke steun gerekend worden.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige gegevens, waarbij ingesloten een recente pasfoto, kunt U onder nummer A. 620 richten aan

# ZS

ZAANSE STICHTING VOOR BEDRIJFSPSYCHOLOGIE EN PERSONEELSBELEID

ZAANWEG 46 • WORMERVEER



Abonneert U op

## DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,  
Prof. A. M. de Jong,  
Prof. F. J. de Jong,  
Prof. P. B. Kreukniet,  
Prof. H. W. Lambers,  
Prof. J. Tinbergen,  
Prof. G. M. Verriijn Stuart,  
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN**  
TE HAARLEM





## Geconsolideerde maandstaat per 31 juli 1966

Kas, kassiers en daggeldleningen . . . . .	f 267.651.000
Nederlands schatkistpapier . . . . .	f 779.741.000
Ander overheidspapier . . . . .	f 741.649.000
Wissels . . . . .	f 389.990.000
Bankiers in binnen- en buitenland . . . . .	f 975.305.000
Effecten en syndicaten . . . . .	f 188.797.000
Voorschotten tegen effecten . . . . .	f 200.787.000
Debiteuren . . . . .	f 3.585.961.000
Deelnemingen (incl. voorschotten) . . . . .	f 25.167.000
Gebouwen . . . . .	f 7.010.000
	<u>f 7.162.058.000</u>

Kapitaal . . . . .	f 136.280.000
Reserves . . . . .	f 175.000.000
Leningen . . . . .	f 91.497.000
Deposito's op termijn . . . . .	f 2.764.962.000
Spaargelden . . . . .	f 876.765.000
Crediteuren . . . . .	f 2.927.278.000
Geaccepteerde wissels . . . . .	f 60.047.000
Overlopende saldi en andere rekeningen . . . . .	f 130.229.000
	<u>f 7.162.058.000</u>

# Algemene Bank Nederland N.V.

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

## INTERACADEMIALE OPLEIDING ORGANISATIEKUNDE

### *Inschrijving*

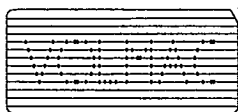
*voor de negende c.q. tiende tweejarige cursus,  
aanvangende in  
januari 1967*

De opleiding is in beginsel bedoeld voor hen, die het doctoraal examen in de economische, psychologische of sociologische wetenschappen dan wel het ingenieursexamen aan een technische of landbouw-hogeschool met gunstig gevolg hebben afgelegd.

Anderen, wier opleiding en ervaring zodanige waarborgen bieden, dat verwacht mag worden dat zij de cursus met vrucht kunnen volgen, kunnen eveneens tot de opleiding worden toegelaten. Gegadigden moeten ten minste twee jaren in de praktijk werkzaam zijn geweest. Schriftelijke aanmeldingen worden uiterlijk ultimo september 1966 ingewacht bij de rector, p.a. Bouwcentrum, Kruisplein 1, postbus 299, te Rotterdam.

Het onderwijs zal gemiddeld anderhalve dag per week in beslag nemen. Een uitvoerige brochure kan aan bovenvermeld adres worden aangevraagd.

De opleiding gaat uit van de Rijksuniversiteit te Groningen, de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam, de Nederlandsche Economische Hogeschool te Rotterdam, de Katholieke Hogeschool te Tilburg en de Technische Hogescholen te Delft, Eindhoven en Enschede, met medewerking van een aantal organisatie-adviseurs.



# AUTOMATION CENTRE „VOLMAC”

(adviseren en programmeren op het gebied van elektronische informatieverwerking)

## NU GROTE COMPUTER-ERVARING TOT UW BESCHIKKING

Het Automation Centre „VOLMAC” kunt U inschakelen bij:

- APPARATUURKEUZE ■
- SYSTEEMANALYSE - PROGRAMMERING ■
- SOFTWARE PROBLEMEN ■

FLORESLAAN 41, VLAARDINGEN, TELEFOON (01898) 3279



In opdracht van de Directie van de

### OVERZEESSE GAS- EN ELECTRICITEITMAATSCHAPPIJ Rotterdam

een groot concern met vestigingen in het buitenland (utiliteitssector) en een 15-tal dochterondernemingen in Nederland, zoeken wij contact met een functionaris die belast zal worden met de positie van

## *hoofd personeelszaken*

Het betreft hier een nieuw te creëren staffunctie met betrekking tot al haar vestigingen in binnen- en buitenland en zij omvat:

- het adviseren en coördineren inzake de personeelsaangelegenheden van deze ondernemingen
- het voorbereiden van het personeelsbeleid in concernverband met name wat betreft het afstemmen van de arbeidsvoorwaarden, het beloningssysteem, de personeelsselectie en de opleiding
- het voorbereiden van het promotiebeleid.

Deze functionaris zal rechtstreeks ressorteren onder de concern-directie.

Voor de uitoefening van deze gevarieerde en belangrijke functie gaan de gedachten uit naar iemand met academische vorming in een der sociale wetenschappen en ervaring - bij voorkeur in een groot bedrijf - die in staat is genoemde taken op zich te nemen.

Hoge eisen worden gesteld aan organisatievermogen, overzicht en tact.

Leeftijd omstreeks 40 jaar.

Wij zijn gemachtigd aan serieuze gegadigden telefonisch nadere inlichtingen te verstrekken (telefoon 010-254966, toestel 7).

*Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer B-18 ingewacht bij  
Psychologisch Adviesbureau Dr. J. G. H. Bokslag, Nwe Binnenweg 474, Rotterdam.*

De staf van de Stichting tot Ontwikkeling van de Noord West Veluwe zal worden uitgebreid met een

## medewerker voor middenstandsangelegenheden

De taak van deze functionaris zal zijn voorlichting te geven, zowel individueel als in-groepsverband, aan de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf op de Noord West Veluwe. Doel van deze benadering is de middenstand bij te staan in het streven naar aanpassing van de bedrijven aan de in dit gebied snel veranderende omstandigheden.

De uitvoering van deze taak geschiedt in nauwe samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken, de georganiseerde middenstand in het gebied en het reeds bij de Stichting gestationeerde team van medewerkers.

Voor de vervulling van deze functie zijn een gedegen economische vooropleiding, kennis van en belangstelling voor middenstandsvraagstukken alsmede goede contacteigenschappen onmisbaar.

De nieuwe medewerker zal voorlopig een tijdelijke aanstelling krijgen voor de periode van één jaar. Zijn salaris zal, afhankelijk van opleiding, ervaring en leeftijd, worden bepaald in overeenstemming met de voor ambtenaren van de provincie Gelderland geldende regelingen.

Sollicitaties te richten tot de secretaris van de Stichting tot Ontwikkeling van de Noord West Veluwe, Bruggestraat 49 te Harderwijk, gaarne vóór 15 september 1966.

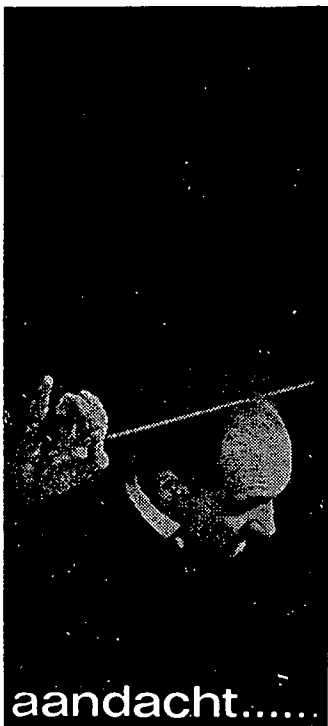


## werknemers zijn al genoeg om een collectieve pensioenverzekering te sluiten

De Eerste Nederlandsche heeft een grote ervaring op het gebied van collectieve verzekeringen. Zij concipiëert uw nieuwe pensioenverzekering "naar maat", aangepast aan de specifieke omstandigheden van uw bedrijf. Ook voor uitbreiding van bestaande contracten of hervzekering van pensioenfondsen kunt u altijd deskundig advies van ervaren specialisten verwachten.



BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN  
JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE  
POSTADRES: POSTBUS 5 - TEL. 070 - 51 43 51



Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat. Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert u steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!



Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften



## A. SIJTHOFF N.V.

Ter vervulling van de vacature van

## ◀ CONTROLLER

zoeken wij  
een economisch doctorandus of  
accountant (N.I.V.A.- of V.A.G.A.-lid)  
omstreeks 35—45 jaar  
die capabel is deze interessante, veel  
energie vragende, functie te vervullen.

*Sollicitaties, waaromtrent volstreekte geheimhouding wordt  
verzekerd, te richten aan de Directie, Wagenstraat 37,  
Den Haag, van de*

**A. SIJTHOFF N.V.**